

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Světových dějin

Bakalářská práce

Tomáš Vojáček

**„Zázrak na ledě“ (1980): Příspěvek
k americko-sovětskému soupeření na sportovním poli v
kontextu Studené války**

**“Miracle on the Ice” (1980): Contribution to the
American-Soviet Sport Rivalry during the Cold War**

Praha 2013

Vedoucí práce
Doc. Ph.Dr. Martin Kovář, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 23. května 2013

.....
Tomáš Vojáček

Chtěl bych poděkovat doc. PhDr. Martinu Kováři, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky a rady, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Klíčová slova (česky)

Sport, olympijské hry, studená válka, lední hokej, Lake Placid, Sovětský svaz, Spojené státy americké, Hokejový zázrak

Klíčová slova (anglicky):

Sport, Olympic Games, Cold War, Ice – Hockey, Lake Placid, Soviet Union, United States of America, Miracle on the Ice

Abstrakt

Bakalářská práce je analýzou způsobu, jakým v éře studené války probíhala konfrontace na sportovním poli mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Největší pozornost je věnována olympijským hrám, považovaným za jednu z hlavních sportovních událostí. Úvodní dvě kapitoly pojednávají o vývoji a charakteru sportu ve Spojených státech amerických a Sovětském svazu. Třetí kapitola uvádí sportovní soupeření do historického kontextu studené války a sleduje, jakým způsobem ovlivnil střet mezi velmocemi vývoj olympijských her a sportu obecně. Závěrečná kapitola pak na příkladu XIII. zimních olympijských her v Lake Placid prakticky demonstruje, jak mohly politické ambice prezentované na sportovním poli ovlivňovat myšlení a nálady veřejnosti. Velká část kapitoly je rovněž analýzou toho, jak propagandistického potenciálu sportu, zejména olympijských her, využívali političtí představitelé jednotlivých velmocí.

Abstract

Bachelor thesis discusses how in the era of the Cold War there was a confrontation on the sports field between the United States and the Soviet Union. Great attention is paid to the Olympic Games, which are considered to be one of the major sporting events. The initial two chapters discuss the nature of the sport in the United States and the Soviet Union. The third chapter presents a sport rivalry in the historical context of the Cold War and keeps track of how the conflict between the superpowers has influenced the development of the Olympic Games and sport in general. On the example of XIII Olympic Winter Games in Lake Placid, the final chapter practically demonstrates how political ambitions could be presented on the sports field to influence the thinking and the mood of the public. A large portion of the chapter is also an analysis of how the propagandistic potential of sports, especially the Olympic Games, was used by political leaders of great powers.

Obsah

ÚVOD	1
1. SPORT NA ZÁPADĚ: ANGLIE (VELKÁ BRITÁNIE) A SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ	6
2. SPORT NA VÝCHODĚ – CARSKÉ RUSKO A SOVĚTSKÝ SVAZ	18
3. STUDENÁ VÁLKA NA SPORTOVNÍM POLI	28
4. „ZÁZRAK NA LEDĚ“ A XIII. ZIMNÍ OLYMPIJSKÉ HRY V LAKE PLACID	45
<i>4. 1. Příprava XIII. zimních olympijských her.....</i>	<i>45</i>
<i>4. 2. Studená válka na poli sportu: „Zázrak na ledě“</i>	<i>53</i>
ZÁVĚR	65
PRAMENY A LITERATURA.....	67

Úvod

Sport je možné považovat za nedílnou součást lidské společnosti již od nepaměti, přesto až na konci 19. a především během 20. století se stal opravdovým světovým fenoménem. Velký vliv na popularizaci sportu měl vznik moderních olympijských her, které v závěrečné dekádě 19. století oživil francouzský pedagog baron Pierre de Coubertin. Nosnými myšlenkami olympismu se stalo sportovní soupeření v duchu *fair play* a úcta k soupeři, což mělo vést – mimo jiné – ke sblížení jednotlivých národů. Dnes, ačkoli je tomu již více než sto let, co se v Athénách uskutečnily první moderní olympijské hry, sport a olympismus stále přitahují značnou pozornost veřejnosti. Je však nutné si uvědomit, že samotné olympijské hnutí se od té doby výrazně proměnilo.

V současné době se nabízí úvaha, do jaké míry byly ideály Pierra de Coubertina naplněny. Sám duchovní otec moderních olympijských her si byl již na konci 19. století vědom toho, že „sport může mít blahodárny či škodlivý vliv. Záleží na tom, jak se k němu postavíme, jaké mu dáme zaměření. Může vyvolat nejušlechtlejší touhy, ale také nejnižší pudy, může rozvíjet smysl pro čest a spravedlnost, ale také chamtivost. Může být rytířský i zkažený. Sportu můžeme použít k upevňování míru, stejně jako k přípravě války.“¹

Jeho slova byla více než pravdivá. Na jedné straně se olympijské hry staly největším svátkem všech sportovců, kteří díky vysokým morálním hodnotám amatérského sportu uváděli v život olympijské ideály. Zároveň však olympijské hry poskytly prostor pro pragmatické uchopení sportu za cílem demonstrovat politickou moc či realizovat vlastní ekonomický záměr. Ve společnosti tak vyvstaly a stále vyvstávají otázky, zda olympijské hry plní cíle vytyčené při jejich znovuzrození na konci 19. století.

Velkou krizí si olympijské hnutí prošlo zejména ve druhé polovině dvacátého století. S výjimkou berlínských her 1936 je však možné považovat olympijské hry do této doby v zásadě za apolitické. Situace se ale výrazně

¹ Dovalil, J., *Olympismus*, Praha, 2004, s. 8.

změnila po druhé světové válce, kdy došlo k roztržce mezi bývalými členy spojenecké koalice. Od konce čtyřicátých let se tak začalo schylovat k novému konfliktu, jímž se stala studená válka. Jednalo se o nepřímou konfrontaci mezi novými velmocemi – Spojenými státy americkými a Sovětským svazem, které spolu vedly ideologický, hospodářský a technologický zápas. Nedílnou součástí konfrontace mezi Západem a Východem se brzy stalo i soupeření na sportovním poli.

Mým cílem bylo analyzovat, jak soupeření na sportovním poli v éře studené války probíhalo. Ideologický boj mezi Západem a Východem se totiž zásadním způsobem promítl nejen do mezinárodních vztahů a politiky, ale do velké míry ovlivnil rovněž vývoj olympijských her. Právě pod tlakem ideologie se i tento původně mírotvorný počín francouzského barona Pierra de Coubertina brzy změnil na další z „bojišť“ studené války. Úspěchy na sportovištích stály v popředí zájmu politických reprezentací velmocí, jejichž představitelé je obvykle dokázali využít k propagaci svého politického systému, tak široké veřejnosti. Obyčejní lidé mohli prostřednictvím médií stále častěji sledovat své sportovní hrdiny v přímém přenosu a prožívat s nimi velká vítězství i prohry. Je udivující, že navzdory popularitě sportu dříve i dnes je toto téma v české historiografii téměř neprobádané.

Pokud jde o strukturu práce, první dvě kapitoly práce jsou věnovány obecnému pojednání o dějinách sportu v obou znepřátelených velmocích. Snažil jsem se v nich vysvětlit, na jakém principu fungovaly v jednotlivých zemích sportovní struktury, co sport a olympijské hry znamenaly pro diváky, sportovce a politickou reprezentaci, abych mohl v následujících kapitolách bez větších komplikací vysvětlit, jak probíhalo samotné soupeření na sportovním poli. Třetí kapitola je věnována přímo sportu v éře studené války. Pozornost jsem zde zaměřil nejprve na vstup Sovětského svazu do mezinárodních amatérských federací. Zejména rozsáhlou diskuzi zda přijmout Sověty do Mezinárodního olympijského výboru je možné považovat za jakousi studenoválečnou předehru před samotným střetem v olympijské aréně. Poté jsem se snažil v obecné rovině poukázat na zásadní vývojové tendence sportu a olympijských her v průběhu studené války. Ve čtvrté kapitole, v níž jsem se věnoval především XIII. zimním olympijským hrám

v Lake Placid, bylo mým hlavním záměrem poukázat, jak konfrontace mezi Spojenými státy a Sovětským svazem ovlivnila vývoj sportu a olympijských her. Na příkladu těchto her jsem se nažil ukázat, jak mohly politické ambice prezentované na sportovním poli ovlivňovat myšlení a nálady veřejnosti. V popředí mého zájmu stála jednak analýza toho, jak hry vnímaly politické reprezentace velmocí a diváci, tak členové Mezinárodního olympijského výboru, kteří museli nutně problémům spojeným s politizací olympijských her čelit.

Při práci jsem vycházel zejména ze studia vydaných pramenů a zahraniční odborné literatury. V kapitole věnované hrám v Lake Placid jsem se pak snažil co nejvíce využívat primárních pramenů, jimiž pro mě byly zejména oficiální olympijské zprávy vydané Mezinárodním olympijským výborem či reakce tisku na obou stranách „železné opony“. Domnívám se, že právě díky komparaci dvou zcela protikladných sportovních systému, kterou jsem provedl v prvních dvou kapitolách, následnému zasazení do historického kontextu a závěrečné analýze vybraného příkladu, je možné prokázat, jakým fenoménem soupeření na poli sportu v době studené války bylo.

Pokud jde o konkrétní prameny, pracoval jsem zejména s oficiálními olympijskými zprávami vydanými Mezinárodním olympijským výborem. Přístup k nim jsem získal přes webové stránky <http://www.la84.org/>, bez nichž bych se při výzkumu obešel pouze obtížně. Zásadní pro mou práci byly reporty z olympijských her v Lake Placid (*Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980*, Lausanne a *Final Report XIII Olympic Winter Games, Lake Placid, N. Y., February 13–24, 1980*), o něž jsem se opíral především ve čtvrté kapitole. Přínosné byly zejména díky faktu, že obsahují veškeré informace týkající se her, ať už se jednalo o přípravné práce či kompletní výsledky všech olympijských soutěží. Do určité míry jsem využíval i dalších olympijských zpráv (*Official Report, III Olympic Winter Games, Lake Placid, 1932 Issued by III Olympic Winter Games Committee, Compiled by George M. Lattimer, Lake Placid, N. Y., U S A, 1932*; *The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XV Olympiad Helsinki 1952. Published by the Organising Committee for the XV Olympiad, Helsinki 1952*; *The XI Olympic Winter Games Sapporo 1972*:

Official Report, Sapporo, 1973), díky nimž jsem na základě výsledků mohl lépe analyzovat soupeření mezi americkými a sovětskými sportovci.

Česká odborná literatura k dějinám sportu zdaleka není dostačující, proto jsem vycházel především ze zahraničních zdrojů. Při shromažďování odborné literatury mi opět významně pomohly webové stránky nadace LA84 Foundation (odkaz viz výše), kde jsem prostřednictvím online databáze vyhledal většinu potřebných materiálů. Při analýze amerického sportu jsem získal základní informace v práci Paula Gardnera *Nice Guy Finisch Last: Sport and American Life* (London, 1974). Ty jsem následně rozšířil díky vynikající publikaci W. S. Popea *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926* (Oxford, 1997), která je významnou analýzou americké sportovní mentality. Pro analýzu sportu v Sovětském svazu byly zásadní studie britského historika Jamese Riordana, jenž osobně poznal sovětskou sportovní kulturu za svých studií v Moskvě. Nejvíce mi posloužila jeho práce *Sport Politics and Communism* (Manchester, 1991), jež je důkladnou studií sportovního systému v Sovětském svazu. Opomenout nelze ani studii Roberta Edelmana *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.* (Oxford, 1993), který pro změnu věnuje pozornost zejména fenoménu diváctví.

K analýze sportu za studené války pro mě byla zásadní práce E. A. Senna *Power, Politics, and the Olympic Games*, (Champaign, IL 1999), v níž autor věnoval rozsáhlou pozornost politizaci olympijského hnutí. Rovněž nelze nezmínit Kathryn Jayovou a její knihu *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945* (New York, 2004), v níž autorka analyzuje postoje Američanů ke studené válce na sportovním poli. V souvislosti s hrami v Lake Placid jsem pracoval jak s výše zmíněnými olympijskými reporty, tak rovněž s dobovým tiskem. Jednalo se o deníky (*Rudé právo*, *Ocala Star – Banner*) či periodika (*Olympic Review*, *Journal of Sport History*). Informace o olympijských hokejových turnajích jsem získal především z odborné studie Johna Soarese *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey, 1947–1980* (in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007), která pro mě byla stěžejní zejména díky rozsáhlému poznámkovému aparátu, jenž odkazuje jak na další odbornou literaturu, tak především na dobové reakce amerického tisku.

Zásadní publikací věnovanou primárně samotnému „hokejovému zázraku“, je práce amerického sportovního novináře Wayne Coffeyho *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team* (New York, 2005), v níž autor především na základě výpovědí přímých účastníků, zejména samotných hráčů a trenérů, popisuje průběh hokejového turnaje

1. Sport na Západě: Anglie (Velká Británie) a Spojené státy americké

Většina historiků, zejména britských, zasazuje kořeny moderního sportu na Britské ostrovy. Činí tak do jisté míry oprávněně. Sportovní tradice v Anglii (Velké Británii) je velice silná a její počátky nalezneme na přelomu 16. a 17. století. Mezi nejoblíbenější sporty tradičně patřily koňské dostihy, kriket, tenis, box, fotbal či nejrůznější atletické soutěže.¹ Sport a hry byly původně spojeny zejména s anglickou aristokracií, která buď sama aktivně sportovala, nebo pořádala nejrůznější závody a sportovní klání, jimž často přihlížely početné davy diváků. Právě díky tomu se aristokratické kruhy zasloužily o propagaci sportu a jeho rozšíření do dalších společenských vrstev.²

Přesto se brzy ukázalo, že navzdory všeobecné popularitě sportu napříč společenským spektrem existují jisté limity. Ačkoliv sportovní klání zaštitěná šlechtou vedla v Anglii k pozvolnému sbližování různých společenských tříd, docházelo od počátku 19. století k oddělování tzv. lidového sportu (*popular sport*) od sportu pěstovaného politickými a společenskými elitami. K definitivnímu rozdělení na sport aristokratický a sport lidový pak začalo docházet po napoleonských válkách v druhé dekádě 19. století.³

Právě toto rozdělení mělo naprosto zásadní vliv na vývoj moderního sportu, a to nejen na území Anglie.⁴ Aristokratické a buržoazní elity se poměrně brzy ztotožnily s ideou tzv. amatérského sportu, s jejíž pomocí se snažily udržet exkluzivitu vlastních sportovních klubů vůči příslušníkům nižších tříd. Sami viděli ideál sportovce jako gentlemana, jenž má dostatek příjmů, a tudíž nemusí fyzicky pracovat. Z tohoto důvodu měli profesionálové,

¹ Dovalil, J., *Olympismus*, Praha, 2004, s. 13.

² Tamtéž, s. 12.

³ Kovář, M., *Město a hry. Příběh londýnských olympiád*, Praha, 2012, s. 53.

⁴ Více k dějinám anglického sportu srv. McDevitt, P. F., *May the Best Man Win: Sport, Masculinity, and Nationalism in Great Britain and the Empire, 1880–1935*, Gordonsville, 2004; Hargreaves, J., *Sport, Power and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*, Cambridge, 1987; Holt, R., *Sport and the British: A Modern History*, Oxford, 1989.

sportovci s mnohdy minimálními odměnami za své výkony či manuálně pracující lidé, zakázáno v klubech sportovat.⁵

Myšlenka amatérského sportu záhy získala velkou popularitu. Důležitou roli v přijetí amatérismu sehrály anglické *public schools*, které usilovaly o prosazení sportovní kultury jako důležitého elementu při výchově budoucí národní elity včetně koloniálních úředníků. Základem amatérismu bylo osvojení následujících ctností: hra v duchu *fair play*, úcta k rozhodčím a soupeři, přizpůsobení se cizí autoritě. To vše mělo vést ke kultivaci těla i ducha skrze fyzickou zdatnost a křesťanskou morálku; proto v této souvislosti bývá používán termín *Muscular Christianity*.⁶ Za jednoho z hlavních propagátorů této myšlenky bývá tradičně považován Thomas Arnold⁷, ředitel školy v Rugby, který tvrdil, že díky jejímu uvedení do praxe dojde k vytvoření: „Křesťanského gentlemana vzdělaného nejen v oblasti humanitních a přírodních věd, ale rovněž připraveného sloužit Impériu prostřednictvím takových viktoriánských ctností jako morálka, vůdcovství, sportovní duch a patriotismus, získaných na sportovních hřištích.“⁸

K trendu zakládat vlastní sportovní kluby se v druhé polovině 19. století přidali rovněž příslušníci *working classes*. Přestože se zakladatelé těchto původně dělnických klubů nepochybně inspirovali u svých aristokratických protějšků, v jednom bodě se markantně lišili. Pro členy nižších společenských tříd totiž nebyvalo tak zásadním problémem nechat si za sportovní výkon zaplatit. Jasným příkladem mohou být mnohé kriketové týmy, které byly do velké míry tvořeny profesionálními hráči z nižších

⁵ Kovář, M., *Město a hry: příběh londýnských olympiád*, Praha, 2012, s. 63.

⁶ Tamtéž, s. 62. K problematice *Muscular Christianity* Hall, D. E. (ed.), *Muscular Christianity. Embodying the Victorian Age*, Cambridge, 1994.

⁷ Thomas Arnold (1795–1842), britský historik a pedagog. V letech 1828–1841 ředitel *public school* v Rugby, kde se zasloužil o četné reformy zejména v oblasti sportu. Arnold byl jedním z prvních pedagogů, kteří dokázali ocenit výchovnou roli sportu. Právě jeho zásluhou došlo během 19. století k rozšíření sportovní kultury do většiny anglických *public schools*. Více o jeho životě a díle např. Copley, T., *Black Tom: Arnold of Rugby: The Myth and the Man*, New York, 2002; Stanley, P. A., *The Life and Correspondence of Thomas Arnold*, London, 1845; McCrum, M., *Thomas Arnold, Headmaster*, Oxford, 1989.

⁸ *Encyclopedia of British Sport*, Oxford, 2000, s. 260.

společenských vrstev. Na konci století tak vedle sebe současně existovaly jednak amatérský aristokratický sport či studentský sport na *public schools*, spojený s šířením vysokých morálních hodnot, jednak docházelo k formování prvních profesionálních družstev, otevřených příslušníkům všech společenských tříd, jejichž hráči za své výkony bývali finančně nebo materiálně odměněni.⁹

Již na konci 19. století stál anglický sportovní systém na poměrně pevných základech. V souvislosti s koloniální expanzí se navíc Angličané (od roku 1707 Britové) zasloužili o rozšíření sportu do svých zámořských kolonií. V nových podmínkách docházelo k přijetí sportovní kultury různou rychlostí, přičemž mnohdy záleželo zejména na geografických podmínkách kolonizovaných území, či na sociální struktuře nově vznikající společnosti. Navzdory četným komplikacím, jež provázely počátky přenosu britského sportovního systému do konstituujících se kolonií, sehrál sport v zámoří, zejména na území dnešních Spojených států amerických, významnou historickou úlohu. Dodnes je pro velkou část Američanů neodmyslitelnou součástí běžného života a zároveň velkým sociokulturním fenoménem. Proto budou následující odstavce věnovány analýze amerického sportovního systému, který sice do velké míry vzešel z britské zkušenosti a tradice, ale přesto si vytvořil určitá specifika, díky nimž se během 20. století stal jedním z největších a nejlépe fungujících sportovních systémů na světě.

Uchycení anglické sportovní kultury v Novém světě neprobíhalo zdaleka tak rychle a snadno, jak by se mohlo zdát. Důvodů bylo několik. První vlny kolonizátorů mířily zejména do jižních oblastí dnešních Spojených států amerických v blízkosti zátoky Chesapeake.¹⁰ Pro anglické osadníky, přivyklé mírnému podnebí Britských ostrovů, bylo velice těžké čelit zdejšímu horkému a vlhkému klimatu. Značná část nově přichozích Evropanů záhy

⁹ *Encyclopedia of British Sport*, Oxford, 2000, s. 7.

¹⁰ Problematice koloniálních dějin Ameriky jsou věnovány práce profesorky Svatavy Rakové: *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni: Angličané v Novém světě*, Praha 1998; *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*, Praha, 2005. Ze zahraničních titulů stojí za zmínku Pestana, G. C., *Protestant Empire: Religion and the Making of the British Atlantic World*, Philadelphia, 2009; Pestana, G. C., *The English Atlantic in age of revolution, 1640-1661*, Cambridge 2007; Strong, R., *Anglicanism and British Empire c. 1700-1850*, Oxford, 2007.

onemocněla a velké procento z nich podlehl nemocem jako malárie či tyfus. Situace byla o to komplikovanější, že osadníci byli nejčastěji námezdními dělníky, kteří museli v náročných podmínkách Virginie tvrdě pracovat. Jednalo se o bývalé sluhy a sedláky, kteří v domovské zemi sport anglických nobilit neprovozovali, ba jím mnohdy otevřeně pohrdali, tudíž bylo velice nepravděpodobné, že by se právě oni stali nositeli nové sportovní tradice.¹¹ Počátek 17. století je tedy pro americký jih charakteristický tím, že lidé na sport neměli mnoho času, zároveň, alespoň co se týče první poloviny století, postrádali i zájem aktivně se zapojit do sportovní činnosti.

Ani situace na severovýchodním pobřeží nebyla během první poloviny 17. století pro rozvoj sportu příliš příznivá. Puritáni, kteří na americký kontinent přicházeli z Anglie, sportem i hrami většinou opovrhovali, a z náboženských důvodů je zakazovali jako symbol lidského potěšení. Dokladem může být nařízení guvernéra plymouthské kolonie Williama Bradforda z 24. prosince 1621, v němž obyvatelům kolonie zakazoval provozovat *stool ball* (primitivní předchůdce kriketu) a *pitching* (hod oštěpem).¹² Tento stav, kdy byl sport považován za něco nepřirozeného a odporujícího puritánské morálce, trval přibližně do poloviny třicátých let. V souvislosti s tzv. velkou migrací v letech 1630–1640,¹³ přicházelo do Nové Anglie a obecně na severoamerický kontinent stále více přistěhovalců. Díky nové přistěhovalecké vlně zaznamenala sice plymouthská kolonie nárůst populace, ten byl ale spojen i s oslabením puritánské společnosti a morálky příchodem příslušníků jiných konfesí. Částečné uvolnění morálních hodnot tak postupně vedlo k uchycení některých sportovních prvků ve vznikající americké společnosti.

V závěrečných letech 17. a po celé 18. století se sport v různých formách úspěšně šířil ve většině anglických, respektive britských kolonií. Na jihu byla inspirace evropským (zejména anglickým) sportovním vzorem

¹¹ Figler, K. S., *Sport and Play in American Life: A Textbook in the Sociology of Sport*, Philadelphia, 1981, s. 7.

¹² Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952, s. 6.

¹³ Tamtéž s. 2.

znatelná nejvíce. Majitelé rozsáhlých plantáží s oblibou napodobovali životní styl evropské šlechty. Díky práci černošských otroků získali dostatek volného času a finančních prostředků na to, aby mohli buďto sami aktivně sportovat, nebo organizovat různé sportovní akce a závody. Současně se sport šířil také do tzv. středních kolonií. Velkou roli zde sehrál populační přírůstek, zapříčiněný především neustále rostoucím přistěhovalectvím, které směřovalo zejména do této oblasti. Právě zde, na newyorském Long Islandu, se již roku 1665 konaly první organizované sportovní soutěže, jimiž byly koňské dostihy. Uskutečnily se pod patronací guvernéra Richarda Nicollse, pouhý rok od kapitulace Nizozemců¹⁴ z května 1664.¹⁵ Právě zásluhou nového guvernéra došlo k přeměně dostihů, původně volnočasové sportovní aktivity, ve sport v pravém slova smyslu. Longislandský závod¹⁶ byl ve své době výjimečný tím, že se jako první sportovní klání vyznačoval jednotnými pravidly a nabízel vítězům možnost ocenění.

V průběhu 18. století rovněž vznikaly na americkém kontinentě první sportovní kluby. Tím vůbec nejstarším se stal v roce 1722 rybářský klub *Schuykill Fishing Company* ve Filadelfii.¹⁷ V polovině století byl v Americe poprvé představen také anglický kriket, jenž se poměrně rychle stal nejoblíbenějším sportem na americké půdě až do nástupu *baseballu*. V roce 1751 sehráli Britové, reprezentovaní týmem z Londýna, utkání s hráči newyorského kriketového klubu, jež dodnes Američané považují za svůj první zápas na mezinárodní sportovní scéně. Nic na tom nemění ani fakt, že Britům tehdy jednoznačně podlehli.¹⁸

¹⁴ Správu nad územím v ústí řeky Hudson převzala v roce 1621 pod patronací nizozemská Západoněmecká společnost. Na jižním cípu ostrova Manhattan založili Nizozemci osadu New Amsterdam, kterou v roce 1664 obsadili Angličané a překřtili ji na New York.

¹⁵ Van der Horst, H., *Dějiny Nizozemska*, Praha, 2002, s. 178.

¹⁶ Jednalo se o nejstarší závod plnokrevníků na americkém kontinentě. První závodní dráha byla vybudována na místě zvaném *Newmarket Course* v Salisbury, které je dnes součástí *Hempstead Plains* na newyorském Long Islandu. Více o závodu: Cassidy, R., *The Sport of Kings: Kinship, Class and Thoughtbred Breeding in Newmarket*, Cambridge, 2002.

¹⁷ Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952, s. 10.

¹⁸ Tamtéž.

Během války amerických kolonistů proti Velké Británii z let 1775–1783 sportovní vývoj nakrátko stagnoval.¹⁹ Po zisku nezávislosti a vytvoření suverénních Spojených států amerických však došlo k novému sportovnímu boomu. Navzdory tomu, že od dob prvních kolonizátorů do zisku samostatnosti si sport ve společnosti vydobyl určité místo, k nejdůležitějším změnám a posunu vpřed došlo stejně jako ve Velké Británii teprve v 19. století.²⁰

Jednoznačně nejoblíbenějším sportem v Americe 19. století byl *baseball*, jenž vzešel z anglického kriketu a do velké míry vystihoval mentalitu nově se formujícího národa. Do války severu proti jihu byl ale americký sport stále silně segregován. Dostihy a kriket, vnímané jako tradiční zábava jižanských elit, stály v jistém smyslu v opozici vůči *baseballu*, jakožto sportu středních tříd. Ten se proti strnulé jižanské společnosti a jejím sportovním tradicím vyznačoval elánem a rychlostí, typickými pro dynamicky rostoucí městskou populaci.²¹ Své místo ve společnosti, zejména mezi studenty elitních *college*, si postupně získal i fotbal (americký mix anglického *socceru* a *rugby*), ačkoliv k jeho uchycení došlo až později, v sedmdesátých letech. Atletické závody spadající do kategorie *track and fields*, byly v první polovině 19. století spojeny zejména s dělníky a imigranty. Do vzniku amatérského *New York Athletic Clubu* v roce 1868, nabízely příslušníkům nižších společenských tříd vítanou možnost, jak si přivydělat.²²

Již před občanskou válkou byl tedy sport ve Spojených státech značně rozšířen, přesto stále neexistovala žádná pevná organizační struktura na národní úrovni.²³ První pokusy nějakým způsobem sport institucionalizovat

¹⁹ Gardner, P., *Nice Guy Finish Last: Sport and American Life*, London, 1974, s. 5.

²⁰ Americkému sportu od koloniálních dob do konce 19. století je věnována pozornost v následujících titulech: Rader, G. B., *American Sports: From the Age of Folk Games to The Age of Televised Sports*, Prentice Hall, 2004; Riess A. S., *The American Sporting Experience: A Historical Anthology of Sport in America*, Leisure Press, 1984. Sociologický pohled na vývoj sportu ve Spojených státech amerických pak přináší Coakley J. J., *Sport in Society: Issues and Controversies*, McGraw-Hill, 2004.

²¹ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 5.

²² Tamtéž, s. 25.

²³ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 25.

se uskutečnily právě v souvislosti s oblíbeným *baseballem*. Během jednoho nedělního odpoledne v létě roku 1842 se na travnaté ploše na newyorském Manhattanu potkaly skupiny mladíků, kteří společně založili první amatérský baseballový klub *The New York Knickerbockers*.²⁴ O čtyři roky později, 19. června 1846, pak na *Elysian Fields* odehráli první zápas proti týmu *The New York Athletic Club*. Utkání bylo výjimečné zejména tím, že se jako první baseballové klání odehrálo podle současných pravidel.²⁵ Velkým úspěchem bylo rovněž ustavení *The National Association of Base Ball Players* z roku 1858, kdy se dvacet pět klubů z okolí New Yorku dohodlo na sjednocení pravidel.²⁶

Zásadní zlom přišel po občanské válce²⁷, která opětovně probudila národní cítění. Během několika let došlo k institucionalizaci a rozšíření sportovního života. Významnou roli sehrála průmyslová revoluce. Rychlý rozvoj průmyslu, provázený masovým přesunem venkovských obyvatel, vedl ke zvýšení role městských center a úpadku puritánské morálky. Lidé měli více volného času, který mohli zaplnit sportovními aktivitami. Zároveň se již necítili vinni za to, že si jich užívají. Cesta k přijetí sportu jako nezbytného prvku americké kultury tak byla otevřena. Velkou vypovídací hodnotu má i množství sportovních klubů a asociací, k jejichž zformování došlo po konci války a zejména po dovršení tzv. období rekonstrukce v roce 1876. Jednalo se například o *The National Baseball League* (1876), *The Intercollegiate Track and Field Association* (1876), *The U. S. Lawn Tennis Association* (1881) či *The American Hockey Association* (1887).²⁸

²⁴ Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952, s. 39.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952, s. 44.

²⁷ Více k problematice americké občanské války: Opatrný, J., *Válka Severu proti Jihu*, Praha, 1998. Z cizojazyčných titulů např. Blight, W. D., *American Oracle: The Civil War in the Civil Rights Era*, Cambridge, 2011. Nejen k občanské válce, ale i následnému období rekonstrukce pak: Harrold, S., *The Civil War and Reconstruction: A Documentary Reader*, Malden, 2008.

²⁸ Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952, s. 46.

Hospodářská prosperita a ekonomický růst z konce 19. století do velké míry proměnily americkou společnost, k níž byl stále těsněji připoután také sport. Až do konce století se postoj Američanů vůči sportu jevil jako poměrně demokratický. To znamená, že vedle sebe současně existovaly amatérské a profesionální či poloprofesionální týmy. Mezi profesionální kluby patřily především baseballové a později fotbalové týmy, u nichž bylo zaběhnutou praxí odměňovat hráče, kteří pocházeli zpravidla ze středních nebo nižších vrstev. Současně existoval amatérský sport provozovaný zejména v četných sportovních klubech spojených s vyššími společenskými vrstvami. Typickým příkladem amatérského sportu byl *golf* či *lawn tennis*. Význačné postavení zastával ve Spojených státech rovněž univerzitní sport. Na amerických *colleges*, kde studovali zejména potomci bohaté buržoazie, byl pěstován amatérský sport podle britského vzoru. Právě kvůli masivnímu šíření ideálů amatérismu z Velké Británie došlo za Atlantikem k první vážné diskusi ohledně budoucnosti sportu.

Myšlenky amatérismu silně rezonovaly americkou společností. Již v sedmdesátých letech 19. století prohlásil Walter Camp²⁹, považovaný za otce amerického fotbalu, na podporu této ideje následující: „Gentleman si nemá vydělávat na živobytí svou atletickou zdatností. Nemá za svá vítězství získávat nic, kromě slávy a uspokojení..., gentleman nikdy nesoutěží o peníze, přímo nebo nepřímo.“³⁰ Tato myšlenka gentlemanského sportu byla sice vysoce morální, ale odpovídala spíše podmínkám britských ostrovů, kde byla hranice mezi společenskými třídami mnohem lépe rozpoznatelná, tudíž šlo rozdíly mezi amatérským a profesionálním sportem lépe rozlišit.

²⁹ Walter Chauncey Camp (1859–1920) byl fotbalovým hráčem, trenérem a později sportovním dopisovatelem. V letech 1888–1892 dovedl tým yalské univerzity ke třem titulům národních mistrů. Roku 1951 byl jako trenér zařazen do *College Football Hall of Fame*. Dodnes je v univerzitní soutěži nejlepšímu fotbalovému hráči roku udělována cena *The Walter Camp Player of the Year Award*. Více o životě a práci W. C. Campa a americkém fotbale srv. Smith, A. R., *Sports and Freedom: The Rise of Big-Time College Athletics*, New York, 1988; Powel, H., *Walter Camp: The Father of American Football*, Borah Press, 2008.

³⁰ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 23.

Ve Spojených státech dlouhou dobu nebylo vůbec jasné, zda má myšlenka ryziho amatérismu, jak ji vymezil například William B. Curtis, editor *The Spirit of the Times*³¹, sportovní novinář a jeden ze zakladatelů *The New York Athletic Clubu*, šanci se uchytit. Podle něj mohl být za amatéra považován pouze člověk, který „nikdy nesoutěžil v otevřené soutěži, v rámci sázky nebo pro peníze, či s profesionály..., dokonce nikdy životě neučil nebo nepomáhal při výkonu sportovní činnosti jako součásti vlastního živobytí.“³² To ovšem do velké míry odporovalo morálním hodnotám, které se formovaly od americké revoluce přes občanskou válku až do současnosti. Díky povalečné stabilizaci došlo k hospodářskému rozmachu Spojených států. Sebevědomí Američané úspěšně pokračovali v teritoriální expanzi na západ. Rostoucí důvěra ve své vlastní schopnosti a nadřazenost byla podpořena vědeckým základem sociálního darwinismu. Víra v demokratické principy, jako stavební kameny státu, se ve společnosti odrazila především v přesvědčení, že všichni mají stejné možnosti uspět v otevřené soutěži, ať už se jednalo o sportovní klání či profesní kariéru. Američané chtěli soutěžit, aby zvítězili. Vítězili kvůli ceně, kterou mohlo být jak společenské postavení či peníze, tak rovněž osobní štěstí.³³ Splnění tzv. amerického snu nemuselo být spojeno pouze se ziskem materiálních hodnot, zejména ve sportu mohlo znamenat něco mnohem osobnějším a intimnějším.

K relativnímu sjednocení různých myšlenkových proudů v amatérském hnutí došlo v létě 1889, kdy Amatérská atletická unie (*The Amateur Athletic Union – AAU*)³⁴ převzala kontrolu nad amatérským sportem,

³¹ Celým názvem *The Spirit of the Times: A Chronicle of the Turf, Agriculture, Field Sports, Literature and the Stage*, založený Williamem T. Porterem a jeho bratry v roce 1831. Jako týdeník věnující pozornost široké oblasti kulturního života, od sportu po divadlo, získal velkou popularitu, což se odrazilo na počtu odběratelů, jichž bylo téměř čtyřicet tisíc. V roce 1878 se jeho editorem stal William T. Curtis, jenž skrze něj propagoval ideu amatérského sportu.

³² Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 23.

³³ Gardner, P., *Nice Guy Finish Last: Sport and American Life*, London, 1974, s. 47.

³⁴ AAU vznikla 21. ledna 1888 sloučením *The New York Athletic Clubu* s *The Athletic Club of Schuykill Navy* a patnácti dalšími sportovními kluby. Více o AAU např. v edici *AAU Amateur Athlete*, která obsahuje několik desítek svazků.

jehož těžiště leželo zejména na amerických *high schools* a *colleges*.³⁵ Přesto rozdily mezi amatérským sportem v jeho domovské zemi, již byla Velká Británie, a amatérismem ve Spojených státech byly poměrně značné. Anglický systém založený na účasti sociálních a ekonomických elit, spojený s odmítáním příslušníků jiných společenských vrstev, neměl v nezměněné podobě příliš velkou šanci stát se oporou amerického školského systému. Anglická idea, založená na dědičnosti a pocitu elitářství, se mohla v rovnostářské společnosti Spojených států uchytit pouze obtížně.

Významný americký novinář Ralph D. Paine³⁶ již na počátku 20. století vysvětloval rozdily ve vnímání sportu na anglických *public schools* v porovnání s americkými *colleges* následujícím způsobem. Podle Paina spočíval hlavní rozdíl v tom, že, „angličtí atleti jsou ovládáni především duchem sportu, kdežto američtí atleti jsou ovládáni duchem soutěže.“³⁷ To do jisté míry koresponduje se stavem, v němž se americký sport na přelomu 19. a 20. století nacházel. Od devadesátých let 19. století výrazně vzrostl vliv profesionálních lig. AAU pozvolna ztrácela své postavení, což bylo doloženo rostoucí popularitou profesionalismu, zapříčiněnou do jisté míry hospodářským rozmachem Spojených států, který vedl k rozšíření tzv. patronátního sportu, jenž s profesionalismem sdílel mnohé společné rysy.³⁸ Díky finanční podpoře bohatých společností a korporací nashromáždily vybrané sportovní týmy či kluby dostatek prostředků k tomu, aby pro sebe získaly nejlepší hráče, pro něž bylo finanční ocenění a možnost poměřit síly s nejlepšími sportovci ve svém oboru dostatečným lákadlem, aby se vzdali amatérského statusu.

³⁵ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 24.

³⁶ Ralph Delahaye Paine (1871–1925), původem Brit narozený v Londýně. Jako poručík britské armády se zúčastnil krymské války. V roce 1856 emigroval do Spojených států. Během studií na Yale byl členem fotbalového a veslařského týmu. Po absolvování pracoval od roku 1894 jako dopisovatel postupně pro *Philadelphia Press*, *New York Journal*, *New York Herald* a v roce 1902 se stal šéfredaktorem deníku *New York Telegraph*.

³⁷ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 28.

³⁸ Dovalil, J., *Olympismus*, Praha, 2004, s. 70.

Touha po vítězství se stala nedílnou součástí americké mentality a profesionální sport prostředkem, jak tohoto úspěchu dosáhnout.

Velký zlom nastal v polovině devadesátých let, kdy se na scéně objevilo nové sportovní hnutí, jímž byly olympijské hry, které dokázaly oživit nadšení pro ideály amatérského sportu v americké společnosti. Dle Olympijské charty, podepsané na 1. olympijském kongresu v roce 1894, se her mohli zúčastnit pouze amatérští sportovci,³⁹ což mělo zásadní vliv na vývoj sportovního hnutí ve Spojených státech. Američané, příslušníci národa přesvědčeného o své výjimečnosti,⁴⁰ hodlali ukázat svou sílu a vitalitu rovněž na mezinárodním sportovním poli. Amatérské ideály byly znovu vzkříšeny. Již po prvních hrách v Athénách v roce 1896 bylo možné ve Spojených státech amerických mluvit o formování národní sportovní identity, zejména díky tomu, že vítězství amerických atletů na hrách vedlo k identifikaci obyvatel s národními myšlenkami.⁴¹

Bylo by nicméně zavádějící tvrdit, že v souvislosti s obnovením olympijského hnutí došlo k vítězství amatérismu nad profesionalismem. Naopak v americké společnosti došlo ke zvláštnímu vymezení. Jak amatérský, tak profesionální sport měly své určené místo. Na domácí scéně byly nejpobulárnějšími sporty *baseball* a *fotbal*, které fungovaly na komerční bázi (*baseball* od roku 1871 a *fotbal* od 1922), tedy se jednalo o profesionální sport. K jeho rozvoji došlo především ve druhé dekádě 20. století, během období poválečné prosperity, charakteristické masivním rozvojem sportovního hnutí a jeho prvotním propojením s reklamním průmyslem.⁴²

Amatérský sport naopak reprezentoval Spojené státy na mezinárodní úrovni. Olympijské hry byly vystavěny na morálních základech a hrály velkou symbolickou roli. Jednalo se o první oficiální sportovní hry,

³⁹ *Athens, 1896, The Games of the First Olympiad: Official Report*, Lausanne: Comité International Olympique, 1983, s. 6.

⁴⁰ V zahraniční literatuře je možné nalézt více informací o tomto myšlenkovém proudu pod pojmem „*American Exceptionalism*.“ Více viz Gutfeld, A., *American Exceptionalism: The Effects of Plenty on the American Experience*, Brighton, 2002.

⁴¹ Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997, s. 37.

⁴² Gardner, P., *Nice Guy Finisch Last: Sport and American Life*, London, 1974, s. 11.

jichž se mohli zúčastnit amatéři z celého světa. Pro Američany, kteří během 19. století dotvářeli národní sportovní systém, se staly možností, jak poměřit své síly s mezinárodní konkurencí, což bylo pro identitu nově zformovaného a dynamicky se rozvíjejícího národa velice důležité.

Ačkoliv byla olympijským hrám věnována relativně velká pozornost už od jejich vzniku, nelze s jistotou říci, zda amatérské ideály zastínily profesionální sport, který ve Spojených státech již zapustil hluboké kořeny či naopak. Američané, od 19. století bezesporu sportovní národ, s oblibou sledovali svou domácí (profesionální) scénu i úspěchy amatérů na olympijských hrách. Odborná literatura však do jisté míry naznačuje⁴³, že pozornost amerických diváků a médií byla až do poloviny čtyřicátých let věnována spíše domácí sportovní scéně a národním mistrovstvím, než sportu na mezinárodní úrovni. K velkým změnám došlo až na konci čtyřicátých let v souvislosti s vypuknutím studené války, která neovlivnila vztahy mezi Východem a Západem pouze na mezinárodní úrovni, ale zásadním způsobem se projevila i v dalších oblastech, sport nevyjímaje. Této problematice budou věnovány některé z následujících kapitol.

⁴³ K potvrzení tohoto názoru může posloužit většina literatury citované v této kapitole, zejména tituly Gardner, P., *Nice Guy Finisch Last: Sport and American Life*, London, 1974; Figler, K. S., *Sport and Play in American Life: A Textbook in the Sociology of Sport*, Philadelphia, 1981; Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952; Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997.

2. Sport na Východě – carské Rusko a Sovětský svaz

Zatímco na Západě došlo k dotvoření organizačních sportovních struktur v průběhu 19. století, situace na Východě byla podstatně komplikovanější. Přestože počátky sportovní a tělesné kultury je možné hledat již ve druhé polovině 19. století, jednotná koncepce pro rozvoj sportovního hnutí v Rusku (od konce roku 1922 v Sovětském svazu) byla vytvořena až po několika složitých transformacích během třicátých let 20. století.

Sportovní tradice v carském Rusku během posledních dekád 19. století nebyla zdaleka tak silná jako ve Velké Británii či ve Spojených státech amerických. Rusko bylo zaostalou zemí s nedostatečnou infrastrukturou, velice řídkou a roztroušenou městskou sítí, což se negativně projevilo na rozvoji sportovního hnutí. Přesto i ruští venkované, kteří měli příliš mnoho práce na to, aby se mohli aktivně věnovat sportu, objevili několik her, jimiž si zpříjemňovali vzácné volné chvíle zejména během zimních měsíců. Typickými příklady těchto rolnických her byly *gorodky* (bowling s holemi), *lapra* (něco na způsob amerického baseballu) či tradiční zimní sporty jako bruslení nebo lyžování.⁴⁴

Významným mezníkem pro ruskou společnost byl rok 1861, kdy car Alexandr II.⁴⁵ v rámci modernizačních reforem impéria zrušil nevolnictví, díky čemuž došlo k selské emancipaci a vytvoření nové sociální skupiny – dělnictva. Právě transformace z rolníků na dělníky a jejich následný přesun z venkova do měst vedl k nárůstu městské populace, což byl jeden z předpokladů pro rozvoj sportu dle západního vzoru, jenž se nejrychleji rozšířil zejména v přístavech, kam přijížděli námořníci z různých částí

⁴⁴ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s 27.

⁴⁵ Alexandr II., ruský car v letech 1855–1881. Zasloužil se o částečnou liberalizaci ruského samoděržaví. Po prohrané Krymské válce (1853–1856) se pokoušel obnovit velmocenské postavení Ruska řadou reforem. Jednou z nejvýznamnějších bylo zrušení nevolnictví, což znamenalo zisk svobody pro více než dvacet milionů ruských rolníků.

Více k dějinám Ruska srv. Pipes, R., *Rusko za starého režimu*, Praha, 2004; Hoskins, G., *Russia: People and Empire 1552–1917*, Cambridge, 1998; Maiorova, O., *From the Shadow of Empire: Defining the Russian Nation Through Cultural Mythology, 1855–1870*, Madison, 2010.

Evropy.⁴⁶ Nejtypičtějším příkladem této sportovní výměny byl fotbal, o jehož popularizaci se zasloužili především angličtí námořníci v Petrohradě během šedesátých let 19. století.

Tradice sportovních organizací vystavěných na zásadách anglického amatérismu tak v omezené míře existovala i v carském Rusku, přestože tyto kluby sloužily výhradně pro potěšení a pobavení společenských elit z řad aristokracie a vysokých armádních kruhů.⁴⁷ V Rusku na přelomu 19. a 20. století znamenalo členství v některém ze sportovních klubů poměrně exklusivní záležitost. Sport byl až do roku 1914 držen jako výsada vyšší společnosti, imperiální úředníci se totiž obávali, že by se sportovní shromáždění mohla stát záminkou pro maskování revolučních úmyslů pracujících.⁴⁸

Nejpopulárnějším sportem se v Petrohradě, a později i v celém Rusku, stal fotbal. Již roku 1901 došlo ke zformování první městské fotbalové ligy.⁴⁹ Nejznámější týmy jako *Merkur*, *Unitas*, *Sport* a *Kolomiagi* byly striktně amatérské a většinou v nich hráli cizinci, nejčastěji angličtí inženýři pracující v ruských firmách.⁵⁰ Během roku 1912 byla vytvořena Ruská fotbalová unie, která zastřešovala fotbalové kluby v dynamicky se rozvíjejících průmyslových centrech, zejména v Moskvě.⁵¹ Vedle bohatých amatérských klubů vznikaly také proletářské kluby, často nazývané jako „divoké“ či „psanecké“, a to i přesto, že do roku 1914 byly dělnické sportovní organizace postaveny mimo zákon. V praxi se mnohdy stávalo, že talentovaní hráči z řad dělníků byli zváni do oficiálních, především továrních klubů, které ačkoliv byly původně vystavěny na zásadách amatérismu, nabízely dělníkům lepší podmínky nejen

⁴⁶ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 28.

⁴⁷ Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988, s. 151.

⁴⁸ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 28.

⁴⁹ Tamtéž, s. 30.

⁵⁰ Tamtéž, s. 29.

⁵¹ Frykholm, A. P., *Soccer and Social Identity in Pre-Revolutionary Moscow*, in: *Journal of Sport History*, vol. 24, no. 2, 1997, s. 147.

pracovní, nýbrž i finanční, což vedlo k prvním vážnějším střetům mezi amatérismem a profesionalismem v Rusku.⁵²

Kromě fotbalu získaly v předrevolučním Rusku popularitu také atletické soutěže, box, dostihy a jezdecké sporty obecně. Dokladem zvýšeného zájmu o sport je rovněž fakt, že Rusko bylo jedním ze dvanácti států, které se v Paříži roku 1894 podílely na založení Mezinárodního olympijského výboru (MOV). Mezi čtrnácti delegáty zvolenými do MOV byl i ruský zástupce – generál Alexej D. de Butovskij.⁵³ Rusové vstoupili na olympijskou scénu poprvé v roce 1908 na hrách v Londýně, kde získali tři medaile – jednu zlatou a dvě stříbrné.⁵⁴ Prvním olympijským vítězem v dějinách Ruska se stal Nikolaj Panin,⁵⁵ jenž 29. října 1908 vybojoval zlatou medaili v krasobruslení, které tehdy bylo stále součástí letních olympijských her.⁵⁶

⁵² Frykholm, A. P., *Soccer and Social Identity in Pre-Revolutionary Moscow*, in: *Journal of Sport History*, vol. 24, no. 2, 1997, s. 147.

⁵³ V odborné literatuře veden výhradně jako Alexey D. de Butowsky. *The USSR and Olympism*, in: *Olympic Review*, no. 84, October, 1974, s. 530.

⁵⁴ Nikolaj Orlov získal stříbrnou medaili v řecko-římském zápase v kategorii střední váhy. Stříbrný ve stejném sportu byl i Alexandr Petrov s tím rozdílem, že dosáhl úspěchu v kategorii těžké váhy.

Více viz *The Fourth Olympiad: being The Official Report of The Olympic Games of 1908 Celebrated in London under the Patronage of His Most Gracious Majesty King Edward VII and by the Sanction of the International Olympic Committee Drawn up by Theodore Andrea Cook and Issued under the Authority of the British Olympic Council together with the Full Code of Rules in Each Sport Complete List of All Competitors and Results and over one hundred illustrations. Published by The British Olympis Association, London, 1908.*

⁵⁵ Celým jménem Nikolaj Aleksandrovič Panin-Kolomenkin (1871–1956) byl ruský krasobruslař, který kromě prvenství na hrách v Londýně získal rovněž titul vicemistra světa z roku 1903. Již během své aktivní kariéry se věnoval také trénování, přičemž i během let, kdy sám soutěžil, pomáhal trénovat mnohé ze svých soupeřů. Po ukončení kariéry se kromě trénování mladých krasobruslařů stal rovněž rozhodčím na mezinárodních krasobruslařských soutěžích. V roce 1912 se zúčastnil her v Antverpách a umístil se na osmém místě ve střelbě pistolí na padesát metrů. Více o londýnských hrách z roku 1908 a krasobruslení srv. *Official Report*, 1908. s. 285–295.

⁵⁶ Windhausen D. J., *Russia's First Olympic Victor*, in: *Journal of Sport History*, vol. 3, no. 1, Spring, 1976, s. 37.

Navzdory válečnému běsnění v Evropě v předvečer bolševického převratu vše nasvědčovalo tomu, že se sport v Rusku bude vyvíjet podle západního vzoru i nadále. Události z října (listopadu) 1917 ale zásadně změnily běh dějin. Bolševický převrat vedl k nastolení diktatury, která odmítala západní koncepci sportu jako nepřátelskou, což mělo za následek vytvoření specifického sportovního systému založeného na státní kontrole a ideologii. Rusko se tak vydalo vlastní cestou.

Po převzetí moci bolševiky v roce 1917 se krize v Rusku prohloubila. Odpor heterogenní demokratické opozice vůči snahám bolševiků vybudovat socialistický stát vedl k občanské válce. Bolševici si uvědomili, že pokud má revoluce přežít, je nutné provést radikální změny jak v politice, tak i ekonomice, což vedlo k tomu, že během občanské války byly pro přežití revoluce použity všechny dostupné prostředky, sport nevyjímaje.⁵⁷ Za tímto účelem byla na Sedmém sjezdu Komunistické strany v květnu 1918 ustavena Ústřední rada pro všeobecný vojenský výcvik,⁵⁸ jež převzala kontrolu nad všemi sportovními kluby a organizacemi.⁵⁹ Jejím hlavním úkolem bylo „zásobovat Rudou armádu kontingenty trénovaných branců tak rychle, jak jen to bude možné.“⁶⁰

Vytvoření *Vsevobuchu* znamenalo konec tradičního ruského sportu, jenž se zformoval na přelomu století. Veškerou sportovní činnost nyní kontrolovala nově zformovaná organizace, jejímž hlavním cílem bylo pozvednout fyzickou kondici branců pro potřeby revoluce. Podle slov jejího předsedy Nikolaje Podvojského⁶¹ „bylo nemožné dovést občanskou válku k vítěznému konci či vybudovat socialismus bez rozsáhlé kampaně za zlepšení

⁵⁷ Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988, s. 152.

⁵⁸ Dále jen *Vsevobuch* (z ruského *Vsjeobščee vojenoje obučenije*).

⁵⁹ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 33.

⁶⁰ Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R., China, Cuba*, London, 1981, s. 17.

⁶¹ Nikolaj Iljič Podvojskij (1880–1948) byl revolucionářem a jedním z vůdců, kteří vedli útok na Zimní palác. Po revoluci sloužil do března 1918 jako první Lidový komisař pro obranu Ruska. Napsal rovněž mnoho článků o ruské revoluci do novin *Krasnaja Gazjeta*.

fyzické kondice a zdraví.⁶² Právě během občanské války se zrodilo sepětí tělesné kultury a vojenské přípravy, tolik typické pro veškerou sportovní činnost v sovětském Rusku i v následujících letech.

V říjnu 1920 byla občanská válka v zásadě dobojována a o vítězství bolševiků nemohlo být pochyb. Bylo však nutné neprodleně zahájit rekonstrukci zničené země a vybudovat socialistickou společnost. Politické klima v sovětském Rusku se změnilo. *Vsevoluch* posloužil svému účelu a ryze vojenská organizace sportu již nebyla zapotřebí. Nutností ale bylo najít nové mírovější metody vhodné pro utvoření socialistické společnosti.⁶³ V březnu 1921 zahájila Leninova vláda Novou hospodářskou politiku (NEP), s níž byly spojeny rovněž snahy definovat post-revoluční masovou kulturu, jejíž součástí byl i sport.⁶⁴ Ačkoliv *Vsevoluch* nepřežil první roky NEPu, sport zaujal v rámci armády důležité místo. Bezpečnostní složky – armáda a policie – se ani po revoluci nechtěly vzdát sportovní činnosti, a proto založily vlastní sportovní kluby, z nichž nejvýznamnějšími byly a stále jsou sportovní organizace jako Dynamo⁶⁵ a CSKA.⁶⁶

⁶² Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R, China, Cuba*, London, 1981, s. 18.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 33.

⁶⁵ Původní tým OKS Moskva se po říjnové revoluci dostal pod autoritu ministra vnitra a šéfa tajné policie Felixe Džeržinského, který klub v roce 1923 přejmenoval na Dynamo Moskva. To se díky podpoře státních složek (podobně jako CSKA) poměrně záhy proměnilo na mohutnou sportovní organizaci, jejíž dceřiné týmy bylo možné nalézt téměř ve všech velkých městech ve většině svazových republik. V roce 1936 moskevské Dynamo získalo titul mistrů SSSR ve fotbale, který obájilo i v následujícím roce a přidalo rovněž první pohárový titul. Světově proslulým klubem se Dynamo stalo v roce 1945, kdy fotbalový tým navštívil Velkou Británii a několika skvělými výkony v zápasech s britskými profesionály, si získal pozornost a sympatie mnohých Britů.

⁶⁶ Největším soupeřem Dynama se od roku 1923 stal tým CSKA Moskva, jenž byl na Západě znám především jako armádní tým, kvůli jeho provázanosti s armádními složkami. Právě příklad CSKA nejlépe demonstruje úzké sepětí sportu a vojenské služby v Sovětském svazu. Samotný název CSKA (v ruštině – *Centralnyj Sportivnyj Klub Armiji*) pochází až ze šedesátých let, kdy se po několika transformacích a změnách jmen stal hlavní sportovní organizací sovětské armády. Podobně jako Dynamo mělo i CSKA mnoho dceřiných klubů v téměř všech velkých městech. Zlatá éra armádního klubu je spojena zejména se

Samotné období NEPu z let 1921–1928 nebylo pro rozvoj soutěžních sportů příznivé. Elitářský sport vedoucí skrz soutěžení k vojenské přípravě byl z ideologického hlediska vystaven kritice několika zájmových skupin. Podle sovětských ideologů měl sport lidem zajistit zdravou sportovní rekreaci a možnost seberealizace v socialistické atmosféře. Touha po vítězství a cenách měla být nahrazena důrazem na šíření socialistických myšlenek a hodnot. Zároveň byl kladen důraz na roli sportu v boji proti kapitalismu a militarismu, přičemž jedním z cílů sportovního hnutí bylo oddělit buržoasní a proletářské hodnoty a zajistit mezinárodní solidaritu v rámci dělnického sportovního hnutí.⁶⁷

Největšími kritiky staré sportovní tradice byli tzv. Hygienici⁶⁸ a Proletkultisté.⁶⁹ Diskuze o budoucnosti sovětského sportu pokračovaly

sedmdesátými lety a úspěchy hokejistů na domácí i zahraniční scéně. Více srv. Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988; Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 44–56.

⁶⁷ Dělnické sportovní hnutí po první světové válce bylo značně oslabené. Dělnické federace se sice přeskupily, přesto došlo k rozštěpení na dva proudy. Socialisté reprezentovaní Luzernskou sportovní internacionálou (LSI, 1920) nechtěli využít sport pouze jako politický nástroj pro potřeby revoluce. Jejich hlavním cílem bylo pomocí vlastního sportovního systému zlepšit životní podmínky pro dělníky, zároveň však hodlali po dovršení revoluce utvořit nové sportovní struktury. Komunistický proud reprezentovala Rudá sportovní internacionála (RSI, 1921), jež vznikla sloučením revolučních proletářských organizací. Jejím hlavním cílem bylo využít sport jako politický nástroj pro třídní boj a pro potřeby revoluce. Jak LSI tak RSI pořádaly vlastní sportovní akce. Nejvýznamnější sportovní událostí pro LSI byly Mezinárodní dělnické olympijské hry (Frankfurt nad Mohanem 1925, Vídeň 1931, Antverpy 1937), proti nimž od roku 1928 stály Všesvazové spartakiády organizované RSI (první z nich se uskutečnila roku 1928 v Moskvě). Více k problematice dělnického sportovního hnutí srv. Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 34–45; Gounout, A., *Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921–1937*, in: *Journal of Sport History*, vol. 28, no. 1, Spring, 2001; Wheeler, F. R., *Organized Sport and Organized Labor: The Workers' Sports Movements*, in: *Journal of Contemporary History*, vol. 13, no. 8, April, 1978.

⁶⁸ Hygienici odsuzovali většinu soutěžních sportů, protože je považovali za ohrožení duševního a fyzického zdraví člověka. Domnívali se, že soutěžní sport posiluje spíše individualitu jedince než jeho kolektivní smýšlení. Patřili mezi ně lidé úzce spojení se zdravotnictvím, zejména

bezvýsledně až do poloviny dvacátých let, kdy byly formálně ukončeny výnosem strany ze 13. července 1925.⁷⁰ Experimentální tendence byly nahrazeny důrazem na výkonnostní sport a soutěživost, což mělo vést ke zlepšení fyzické kondice a zdraví, k formování charakteru v duchu socialistických hodnot a k identifikaci jedince se stranou.⁷¹ Důraz na atletické úspěchy vedl v sovětské společnosti k vytvoření sportovní elity nutně svázané s určitou mírou profesionalismu. Mnohé sportovní hvězdy tak přešly do týmů bezpečnostních složek, nejčastěji Dynamo a CSKA, které sportovcům nabízely lepší podmínky. V říjnu 1929 Revoluční vojenská rada dokonce nařídila, že vojáci, kteří dosahovali ve sportu stále většího mistrovství, mohli být za své výkony lépe oceněni, což se později stalo tradicí i u civilních klubů.⁷²

V Sovětském svazu tak na konci dvacátých let opět došlo k propojení výkonnostního sportu s vojenským výcvikem. Úzký vztah mezi státem, armádou a sportem je možné demonstrovat na příkladu z roku 1927, kdy bylo pozastaveno diplomatické uznání Sovětského svazu ze strany

fyziológové, anatomové a jiní zdravotníci pracovníci, jejichž cílem bylo zlepšení zdraví obyvatel Sovětského svazu.

⁶⁹ Proletkultisté požadovali zrušení všech soutěžních sportů přejatých ze Západu a kladli velký důraz na důležitost třídního boje. Jejich cílem bylo realizovat osvětu proletářské tělesné kultury, která měla mít v budoucnu podobu dělnického sportu, skládajícího se z osvětových činností, jako byly nejrůznější průvody a společné výlety. Oproti Hygienikům zašli v odsouzení buržoasní sportovní tradice mnohem dále. Důkazem může být kniha „Nové hry pro nové děti,“ v níž obhájci proletářské tělesné kultury představili nové a „výchovné“ hry jako Útěk před fašisty, Agitátoři, Pašování revoluční literatury přes hranice a další. Více viz Kornilieva–Radina, A. M. – Radin, Y. P., *Novym detijam – novyje igry*, Moskva, 1927. Debaty o budoucnosti sportu byly ukončeny v polovině dvacátých let. Ačkoliv Hygienici i Proletkultisté ztratili vliv na utváření sovětské sportovní tradice, některé z jimi zavedených tendencí přetrvaly až do třicátých let, jednalo zejména o oslavné průvody. Podrobněji srv. Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991.; Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R, China, Cuba*, London, 1981.

⁷⁰ Washburn, N. J., *Sport as a Soviet Tool*, in: *Foreign Affairs*, vol. 34, no. 3, April, 1956, s.490–499.

⁷¹ Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R, China, Cuba*, London, 1981, s. 22.

⁷² Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988, s. 153.

Velké Británie.⁷³ V této souvislosti většina sovětského tisku volala po všeobecné militarizaci fyzické kultury.⁷⁴ *Krasnyj sport* v červnu 1927 vyzýval: „V současné době je naším hlavním úkolem zavést řadu vojenských prvků do naší tělesné kultury..., musí dojít k širokému využití sportu pro obranu země a pro ozbrojený třídní boj.“⁷⁵ I proto byla 3. dubna 1930 vytvořena Všesvazová rada pro tělesnou kulturu,⁷⁶ která měla pravomoc rozhodovat ve všech otázkách týkajících se sportu. Sportovní federace byly od této chvíle centrálně řízeny vládou a stranickou byrokracií, tudíž mohl být sport efektivně využit ke státním záměrům, což bylo pro Sovětský svaz zásadní.

Obavy ze střetu s nepřátelským buržoazním světem panovaly v Sovětském svazu již od dob západní intervence během občanské války. Vzrůstající vliv italského fašismu a později německého nacismu tyto obavy ještě posílil, proto byl v roce 1931 zaveden nový tělovýchovný program s názvem – Přípraven k práci a obraně,⁷⁷ jehož hlavním cílem bylo vychovávat mládež již od raného věku a pomocí sportovní aktivity formovat odolnější vojáky a produktivnější pracovníky, kteří budou připraveni poskytnout jakoukoliv oběť při budování socialistické společnosti.⁷⁸ GTO byl tvořen sedmi fázemi odstupňovanými podle věku, z nichž každá se skládala z praktické části – osvojení určitých sportovních činností na předepsané úrovni a teoretické části, v níž byla vyžadována znalost obecných vědomostí o tělesné kultuře

⁷³ K diplomatickému uznání Sovětského svazu ze strany Spojených států amerických došlo v roce 1933, přesto sportovní výměna mezi pozdějšími supervelmocemi započala ve větší míře až po druhé světové válce. Do té doby se sovětské sportovci zapojovali do mezinárodních soutěží pouze okrajově a zejména na evropské úrovni.

⁷⁴ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 35.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ McIntosh, C. P., *Politics and Sport: A Background Paper*, no. 129, July, 1978, s. 429.

⁷⁷ Z ruského *Gotov k trudu i oborone SSSR* (dále jen GTO). Více srv. Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988, s. 153.

⁷⁸ Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 71. Praktická část se skládala z osvojení sportovních činností úzce souvisejících s vojenským výcvikem, jako byl hod granátem, střelba či nasazení plynové masky. V teoretické části bylo nutné získat základní znalosti z dějin sportu, sportovní struktury, civilní obrany či první pomoci.

v Sovětském svazu.⁷⁹ Jedním z cílů GTO bylo ukázat lidem jasné příklady úspěchu, jimiž měli být právě sportovci, jejichž výkony stály v rámci stupnice nejvýše. Sportovní týmy, kluby i školy si tak mohly podle výsledků vybírat jedince s nejlepšími předpoklady pro určitý sport.

Důraz na soutěživost v polovině třicátých let neustále rostl.⁸⁰ Zdolávání rekordů se stalo společenským trendem, dobré sportovní výkony pak předpokladem pracovní produktivity. Do továren byli zváni přední sovětsí atleti, kteří pro dělníky organizovali nejrůznější hry, čímž měl být prokázán úzký vztah mezi produktivitou práce a sportovním úspěchem.⁸¹ K vyčlenění těch nejlepších atletů vznikl v roce 1935 jednotný systém klasifikace, symbolizovaný titulem Mistra sportu SSSR,⁸² jehož hlavním cílem bylo vytvořit stupnici pro hodnocení a oceňování atletů, kteří dosahovali profesionální úrovně.⁸³ Sportovec, který jednou dosáhl na titul Mistra sportu, mohl de facto věnovat všechn svůj volný čas tréninku.

Je tedy možné tvrdit, že sovětský sport byl v roce 1935 již plně zformován. Díky státní podpoře byla vytvořena silná sportovní kultura, která se

⁷⁹ Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 72.

⁸⁰ Více o společenské situaci v Sovětském svazu nejen ve třicátých letech srv. Stites, R., *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*, Oxford, 1989; Dunham S. V., *In Stalin's Time: Middle-Class Values in Soviet Fiction*, Cambridge, 1976; Riordan, J., *Sport in Soviet Society*, Cambridge, 1977.

⁸¹ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 36.

⁸² Nejlepší sportovci v Sovětském svazu mohli dosáhnout na jeden ze čtyř titulů Mistra sportu, rozdělené do následujících kategorií: Zasloužilý mistr sportu je nejvyšším sportovním oceněním v SSSR. Tento titul byl udělován za mimořádný úspěch v hlavních mezinárodních soutěžích. Ocenění bylo spojeno rovněž s měsíční rentou. Mezinárodní mistr sportu byl titul udělováný za úspěch na mezinárodně významných hrách, jako byly olympijské hry, mistrovství Evropy či například tenisový Wimbledon. Mistr sportu bylo ocenění udělované především za mimořádný úspěch na domácí scéně a méně významných mezinárodních soutěžích. Kandidát na mistra sportu bylo zkušební ocenění před ziskem titulu Mistr sportu. Jednalo se o bod, od něhož byl sportovec považován za „profesionála.“ Více srv. Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 85–88.

⁸³ Pojmem profesionální úroveň je myšleno dosažení a pokud možno i překonání rekordů nejlepších západních sportovců. Úroveň pro zisk některého z titulů Mistra sportu se pravidelně zvyšovala (nejčastěji jednou za čtyři či pět let) podle toho, jak narůstala mezinárodní konkurence.

naplno rozvinula až po druhé světové válce, po jejímž konci byly sport a stát svázány ještě pevněji než kdy dříve. Přesto je nutné říci, že ačkoliv Sovětský svaz produkoval atletické vítěze, ať už v předválečném období nebo později v éře studené války, tuhá státní kontrola potlačila individualismus, tolik typický pro sportovní hnutí na Západě. Rozdílné ideologické koncepce na opačných stranách železné opony se poprvé naplno střetly již na počátku padesátých let a to nejen na politické úrovni, nýbrž i na poli sportu.

3. Studená válka na sportovním poli

Vzrůstající rozpory mezi předními členy spojenecké koalice byly znatelné již před koncem druhé světové války. Navzdory tomu, že Spojené státy americké, Velká Británie a Sovětský svaz nesdílely společnou představu ohledně budoucího uspořádání světa, určitou dobu panovalo přesvědčení, že spolupráce mezi západními demokratiemi a Sovětským svazem bude pokračovat i po válce. Po okupaci východní a střední Evropy Rudou armádou však došlo k vážnému ochlazení vzájemných vztahů a kvůli množícím se sporům antagonismus narůstal. Již v březnu 1946 pronesl Winston Churchill ve Fultonu projev, v němž konstatoval, že napříč evropským kontinentem byla spuštěna „železná opona.“⁸⁴ Jeho slova se brzy naplnila a došlo tak ke vzniku dvou mocenských bloků, kde na jedné straně stály USA se svými spojenci, především státy západní Evropy, proti Sovětskému svazu a jeho „satelitům“ z východního bloku. Krátce po konci jedné ničivé války tak započal nový, více než čtyřicet let trvající konflikt, obecně známý jako studená válka, jehož podstatou se nestala přímá vojenská konfrontace a absolutní válka, nýbrž neutuchající ideologický, hospodářský a technologický souboj mezi Západem a Východem. Nedílnou součástí této konfrontace bylo i soupeření na sportovním poli.

Představitelé velmocí si brzy uvědomili, že sport může být silnou zbraní v propagandistické válce a důležitým faktorem v boji o veřejné mínění. Američané byli jako dlouholetí členové MOV oproti Sovětům zpočátku ve výhodě. Již po říjnové revoluci totiž bolševická vláda přerušila styky s „buržoasním“ MOV a k obnovení kontaktu se západními amatérskými federacemi došlo až těsně před eskalací studenoválečného konfliktu na konci čtyřicátých let dvacátého století.⁸⁵ Naopak Američané se her účastnili pravidelně a dosahovali zde vynikajících sportovních výsledků, zatímco sovětský sport byl v meziválečné době omezen pouze na soutěže v rámci

⁸⁴ Churchill, W., *Druhá světová válka. Díl VI, Triumf a tragédie*, Praha, 2005, s. 652.

⁸⁵ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 80.

svazových republik či na styky s mezinárodními dělnickými sportovními organizacemi.⁸⁶

Rozhodnutí Sovětů opětovně se začlenit do olympijských struktur kopírovalo proměnu politického myšlení v konsolidující se supervelmoci. Druhá světová válka radikálně změnila poměr sil ve světě. Sovětský svaz rozšířil svou sféru vlivu do střední a jihovýchodní Evropy a cítil se dostatečně silný na to, aby mohl otevřeně vstoupit do sportovního světa ovládaného západními amatérskými federacemi.⁸⁷ Cílem sovětské vlády bylo „rozšířit sport do každého koutu země, pozvednout sportovní dovednosti a..., získat v dohledné budoucnosti celosvětovou nadvládu v hlavních sportovních disciplínách,“⁸⁸ čímž měla být demonstrována síla a vitalita socialistického systému vůči „upadající“ kapitalistické společnosti.⁸⁹

Aby mohlo dojít k opětovnému připojení k olympijské rodině,⁹⁰ bylo nutné vyřešit několik zásadních problémů. Jak bylo nastíněno v předchozí kapitole, sovětská sportovní elitu na rozdíl od svých západních kolegů nebyli amatéry, protože amatérské sportovní hnutí v Rusku zaniklo společně s carským režimem. Bylo tedy značně komplikované začlenit Sovětský svaz do mezinárodních sportovních federací a zejména do ryze amatérského MOV. V srpnu 1946 se sovětská atletická reprezentace objevila na mistrovství Evropy v norském Oslu,⁹¹ aniž by v Mezinárodní asociaci atletických federací (*International Association of Athletics Federations* – IAAF) měli jakékoli zastoupení, což bylo nutnou podmínkou pro účast v soutěžích. Přesto jim organizátoři přiznali výjimečné právo zúčastnit se her. Sověti svými výkony

⁸⁶ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 25.

⁸⁷ Keys, B., *The Soviet Union, Global Culture and 1956 Melbourne Olympic Games: Globalization and Sport in Historical Context*, St. Diago, 2005, s. 6.

⁸⁸ Riordan, J., *Rewriting Soviet Sports History*, in: *Journal of Sport History*, vol. 20, no. 3, Winter, 1993, s. 248.

⁸⁹ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 90.

⁹⁰ Carské Rusko bylo jedním z původních zakladatelů MOV, viz předchozí kapitola. Bolševici však po revoluci neprojeví zájem zapojit se do her, MOV proto až do roku 1932 uznával původní carský olympijský výbor, stejně jako jeho členy – generála Butovského, barona Vilebrandta či Lva Urusova.

⁹¹ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 86.

nadchli diváky,⁹² a utvrdili tak domácí sportovní úředníky a vedení komunistické strany v přesvědčení, že jsou schopni západním sportovcům nejen konkurovat, ale rovněž je i porážet.⁹³

Sovětský úspěch v Oslu pochopitelně neunikl pozornosti prezidenta MOV Johannese S. Edströma⁹⁴ a viceprezidenta Averyho Brundage.⁹⁵ Ačkoliv ani jeden z nich nové supervelmoci příliš nedůvěřoval, oba se domnívali, že v rámci zachování určité rovnováhy moci by se měl Sovětský svaz stát členem mezinárodních sportovních organizací. Zejména Edström si byl vědom toho, že je pouze otázkou času, než se sovětské vedení rozhodne připojit k olympijskému hnutí, proto odeslal prostřednictvím atletů z Osla dopis předsedovi Vládního výboru tělesné kultury a sportu Nikolaji Romanovovi, v němž Sověty oficiálně vyzval, aby vstoupili do amatérské IAAF.⁹⁶ Když ani po více než třech měsících nedorazila odpověď, zaslal prostřednictvím ruského

⁹² Sověti se díky zisku sedmnácti medailí umístili na druhém místě za Švédskem. Zatímco muži získali „pouze“ pět medailí, ženy vybojovali plných patnáct, z nichž pět bylo zlatých. Sprinterka Jevgenija Sečenovová se stala hvězdou sovětské výpravy – získala dvě zlata v běhu na sto a dvě stě metrů. Už v Oslu bylo tedy jasné, že ženský sport byl v Sovětském svazu na mnohem vyšší úrovni, než na Západě, což se později výrazně projevilo na olympijských hrách. Výsledky mužů z let 1934–2002 viz <http://www.gbrathletics.com/ic/ec.htm>, staženo dne 3. května 2013. Výsledky žen z let 1938 – 2002 viz <http://www.gbrathletics.com/ic/ecw.htm>, staženo dne 3. května 2013.

⁹³ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 80.

⁹⁴ Johannes Sigfrid Edström (1870–1964) byl švédský sportovní funkcionář. V roce 1912 se během olympijských her ve Stockholmu stal předsedou nově zformované IAAF. Do MOV vstoupil roku 1920. O jedenáct let později se stal viceprezidentem, v roce 1942 pak prezidentem MOV.

⁹⁵ Avery Brundage (1887–1975) byl americký sportovec, sportovní funkcionář a dlouholetý prezident IOC. Zúčastnil se her ve Stockholmu 1912, kde soutěžil v pětiboji a desetiboji. Ve dvacátých letech se stal předsedou Unie amatérských atletů (*Amateur Athletic Union – AAU*) a prezidentem amerického olympijského výboru (USNOV). Po odstoupení Edströma v roce 1952 se stal prezidentem MOV. Brundage byl známý svým odporem k profesionálnímu sportu. Jako prezident MOV se ostře vymezoval vůči všem pokusům o průnik profesionalismu do olympijských her. Navzdory eskalující studené válce se snažil minimalizovat politické tlaky na olympijské hry. Odsuzoval rovněž neoficiální bodové tabulky, zavedené novináři k určení pořadí mezi účastnickými zeměmi.

⁹⁶ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 86.

velvyslanectví ve Stockholmu a švédského v Moskvě v listopadu 1946 vládním úředníkům další dopis, v němž poukazoval na to, že: „pokud chtějí vaši sportovci soutěžit v atletických disciplínách na olympijských hrách v Londýně 1948, musejí vaše sportovní organizace spadat pod IAAF a musí být vytvořen národní olympijský výbor.“⁹⁷

K posunu došlo až v únoru 1947, kdy Sověti projeví zájem připojit se k Mezinárodní zápasnické federaci (*International Wrestling Federation*) a IAAF.⁹⁸ Hlavním odpůrcem vůči vstupu Sovětského svazu do těchto ryze amatérských federací se stal viceprezident Avery Brundage, jenž byl rozhořčen jejich arogantními požadavky a nezdvořilým chováním. Sověti podmiňovali svůj vstup zavedením ruštiny jako hlavního jazyka v obou federacích, dosazením vlastního zástupce do každého z výkonných výborů a vyloučením frankistického Španělska.⁹⁹ Brundage považoval takovéto chování za nestoudné a arogantní. V dopise Edströmovi napsal: „Nevidím možnost, jak s jejich speciálními platbami pro atlety a odměnami pro vítěze, mohou Rusové splnit amatérská kritéria a regule. Navíc sportovní organizace v jejich zemi je čistě politická a jako součást státního systému jí musí i zůstat... jejich atleti nesmějí být přijati do mezinárodních nebo olympijských soutěží, dokud si nebudeme absolutně jisti, že jsou amatéry.“¹⁰⁰

Brundage zarputile trval na dodržení amatérských zásad i nadále, proto lord Burghley¹⁰¹ v květnu 1947 vyhlásil amnestii na platby pobírané sovětskými sportovci v minulosti, čímž jednoduše z bývalých profesionálů

⁹⁷ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 86.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Keys, B., *The Soviet Union, Global Culture and 1956 Melbourne Olympic Games: Globalization and Sport in Historical Context*, St. Diago, 2005, s. 7.

¹⁰⁰ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 87.

¹⁰¹ David George Brownlow Cecil, šestý markýz z Exeteru (1905–1981) byl anglický konzervativní politik, dlouholetý člen MOV a vynikající atlet. Na hrách Amsterdamu v roce 1928 získal zlatou medaili v běhu na čtyři sta metrů překážek. Kromě členství v MOV byl rovněž prezidentem Amatérské atletické asociace (*Amateur Athletic Association – AAA*) a IAAF. Jako zasloužilý sportovec byl jmenován předsedou organizačního výboru londýnských her 1948.

vytvořil amatéry. V návaznosti na toto prohlášení sovětská Rada ministrů publikovala dokument s názvem Sportovní úroveň sovětských sportovců,¹⁰² v němž bylo uvedeno, že v Sovětském svazu skončilo finanční odměňování atletů a jedinou cenou za zdolání národních a světových rekordů bude pouze zisk medaile.¹⁰³ Sověti tak oficiálně přiznali, že v jejich zemi již dříve existoval profesionální sport, ačkoliv to sami původně popírali. Přesto v prosinci 1947 oficiálně vstoupili do IAAF.¹⁰⁴

I navzdory tomuto úspěchu byli mnozí z předních představitelů MOV stále na pochybách. Již 28. října 1947, dva měsíce před přijetím Sovětského svazu do IAAF, informoval Edström v dopise členy MOV o cestě fotbalového klubu Dynamo po Švédsku: „Tým i náhradníci jsou zaměstnanci státu, který jim zajišťuje pravidelný příjem. Jsou v soustavné tréninkové přípravě po několik měsíců a trénují každý den. Jsou dobře živeni, mají ve svém životě velice málo potěšení kromě hraní fotbalu, kouří pouze zřídka a zdržují se pití alkoholu... To potvrzuje, co jsem slyšel již dříve, že organizace ruského sportu je založena na státní podpoře.“¹⁰⁵ Do dvou týdnů dorazila odpověď od P. W. Scharrooa,¹⁰⁶ který Edströmovi potvrdil, že sovětský sport zdaleka neodpovídá amatérským ideálům. Scharroo prohlašoval: „V sovětském Rusku je tělesná výchova povinná pro všechny obyvatele... vláda ji využívá k zajištění vojenské a ekonomické síly Ruska... Žádná národní federace se nemůže plně přizpůsobit pravidlům mezinárodních asociací. Je nemožné zde vytvořit olympijský výbor nezávislý na státu.“¹⁰⁷ Vedení MOV tak stálo před

¹⁰² Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R., China, Cuba*, London, 1981, s. 29

¹⁰³ Riordan, J., *Rewriting Soviet Sports History*, in: *Journal of Sport History*, vol. 20, no. 3, Winter, 1993, s. 248.

¹⁰⁴ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 89,

¹⁰⁵ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 27

¹⁰⁶ Pieter Wilhelmus Scharroo (1883–1963) byl dlouholetým členem MOV. Již před druhou světovou válkou se stal plukovníkem nizozemské armády. Jako velící důstojník se zúčastnil bitvy o Rotterdam.

¹⁰⁷ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 28.

závažným problémem, zda Sovětům umožnit vstup na olympijskou scénu či nikoliv.

Řešení těchto komplikací však bylo v roce 1948 nečekaně odloženo, protože i přes četné sportovní úspěchy, jichž sověští sportovci dosáhli v prvních poválečných letech, nebyli trenéři a sportovní úředníci schopni Stalinovi zaručit slibovanou dominanci na mezinárodní scéně.¹⁰⁸ Jak poznamenal bývalý předseda Vládního výboru pro tělesnou výchovu a sport Nikolaj Romanov ve svých pamětech: „Jakmile jsme se jednou rozhodli zúčastnit se zahraničních soutěží, byli jsme nuceni zaručit se za vítězství, jinak by ‚nezávislý‘ buržoasní tisk naházel špínu na celý náš národ, stejně jako na naše atlety... Získat povolení k účasti na mezinárodních turnajích znamenalo poslat Stalinovi zvláštní nótu garantující vítězství.“¹⁰⁹

Z tohoto důvodu byla do Londýna vyslána pouze pozorovatelská delegace, jejímž úkolem bylo zjistit, zda „dokážeme zvítězit, jestliže se připojíme k olympijské společnosti a zúčastníme se her v roce 1952?“¹¹⁰ Vše nasvědčovalo tomu, že po londýnských hrách si Sověti již byli svým úspěchem jisti, což potvrdil prosincový výnos Ústředního výboru komunistické strany Sovětského svazu, jímž bylo oznámeno zapojení Sovětů do olympijských her s cílem získat světovou sportovní nadvládu. Jak poznamenal jeden ze sovětských novinářů: „Každé vítězství je vítězstvím sovětské společnosti a socialistického sportovního systému; to poskytuje nevyvratitelný důkaz o nadřazenosti socialistické kultury nad rozpadající se kulturou kapitalistických států.“¹¹¹

Jak se blížilo zahájení XV. letních olympijských her v Helsinkách, nervozita mezi vedením MOV narůstala. Sovětský svaz navzdory mnohým náznakům a prohlášením stále nezformoval národní olympijský výbor, jehož uznání členy MOV bylo podmínkou k účasti na hrách. Navíc stále nebyla vyřešena otázka důvěryhodnosti sovětského amatérského sportu. Edström

¹⁰⁸ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 90.

¹⁰⁹ Riordan, J., *Rewriting Soviet Sports History*, in: *Journal of Sport History*, vol. 20, no. 3, Winter, 1993, s. 249.

¹¹⁰ Tamtéž, 250.

¹¹¹ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 90.

i Brundage byli stále skeptičtější a obávali se, že se bude opakovat situace z roku 1946, kdy sovětští sportovci dorazili na atletické mistrovství, aniž byli členy mezinárodních sportovních struktur.¹¹² Na počátku padesátých let, v době kdy uběhlo již několik měsíců od rozdělení Německa a kdy začala korejská válka, byl očekávaný vstup Sovětského svazu do olympijských her vysoce sledovanou záležitostí.

Sám Brundage si uvědomoval vážnost situace, v níž se Mezinárodní olympijský výbor ocitl a v dopise Edströmovi z prosince 1950 tvrdil: „Podle komunistické filozofie je každá osoba a všechno podřízeno státu. Pokud se přizpůsobíme základním olympijským principům a budeme následovat naše pravidla a regule, nemůžeme uznat žádný komunistický olympijský výbor.“¹¹³ Brundage se obával, že „jestliže nebudeme opatrní, MOV bude stát ve středu výbuchu, pokud k němu dojde.“¹¹⁴ V dubnu 1951 byl členům MOV zaslán telegram od vedení nově zformovaného sovětského národního olympijského výboru,¹¹⁵ v němž se Sověti zavazovali přijmout a akceptovat zásady publikované v olympijské chartě.¹¹⁶ Navzdory předchozí tvrdé kritice sportovního systému v Sovětském svazu, byl již v květnu 1951 olympijský výbor na zasedání ve Vídni uznán,¹¹⁷ což znamenalo souhlas se vstupem Sovětů do olympijské arény. Jeho prezidentem se stal Konstantin Adrianov.¹¹⁸

¹¹² Guttman A., *The Olympics: A History of the Modern Games*, University of Illinois, 2002, s. 87.

¹¹³ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 92.

¹¹⁴ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 29.

¹¹⁵ Národní olympijský výbor – dále jen jako NOV.

¹¹⁶ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 29.

¹¹⁷ Findling, E. J. – Pelle, D. K. (ed.), *Encyclopedia of Modern Olympic Movement*, Greenwood Press, 2004, s. 141.

¹¹⁸ Adrianov, C., *25 Years in the Service of the Olympic Movement*, in: *Olympic Review*, no. 119, September, 1977, s. 546.

Konstantin A. Adrianov (1910–1988) byl prvním sovětským členem MOV a současně také prezidentem sovětského olympijského výboru. V roce 1962 se stal rovněž prvním sovětským viceprezidentem v dějinách MOV a zůstal jím až do roku 1974.

Rozhodnutí vedoucích činitelů MOV se mohlo na první pohled jevit jako poněkud rozporuplné. Hlasování o přistoupení Sovětského svazu však proběhlo navzdory dřívější kritice naprosto jednoznačně – všech třicet jedna přítomných zástupců hlasovalo pro vstup.¹¹⁹ Většina hlasujících delegátů si pravděpodobně uvědomovala, jaká byla pravá podstata sovětského sportu i to, že sověští atleti jsou státem podporovaní profesionálové. Došli ale k závěru, že vyloučení jedné ze dvou světových supervelmocí by olympijské hry poškodilo mnohem více, než částečné porušení amatérského kodexu.¹²⁰ Dokonce i sám Brundage tvrdil, že neexistuje lepší možnost. Ještě ve Vídni prohlásil následující: „Je samozřejmě těžké říci, co se v současné době děje za železnou oponou, ale většina byla toho názoru, že bychom měli přijmout jejich (sovětskou) žádost a předpokládat, že olympijská pravidla budou dodržena, dokud se nepřesvědčíme o opaku.“¹²¹ Při zpětném hodnocení je možné se domnívat, že konfrontace Sovětů s MOV byla jakousi první skrytou bitvou na poli sportu za studené války. Navzdory počátečnímu odporu amatérských federací povolit sovětským sportovcům účast na olympijských hrách, skončila tato bitva vítězstvím Sovětů, kteří na svůj úspěch navázali v následujících letech, kdy již na sportovních kolbištích vybojovali nová, slavnější a především mnohem viditelnější vítězství.

XV. letní olympijské hry v Helsinkách byly tedy v mnoha ohledech zlomové. V době zvýšeného mezinárodního napětí¹²² se v olympijské aréně

¹¹⁹ Findling, E. J. – Pelle, D. K. (ed.), *Encyclopedia of Modern Olympic Movement*, Green Wood Press, 2004, s. 141.

¹²⁰ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 122.

¹²¹ Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993, s. 31.

¹²² V květnu 1949 skončila první velká krize studené války, již byla sovětská blokáda západních sektorů Berlína. V srpnu téhož roku se Sovětům podařilo dokončit první atomovou bombu, čímž byl překonán americký jaderný monopol. V říjnu 1949 pak Mao Ce-tung a komunisté úspěšně ukončili občanskou válku v Číně, což vedlo ke vzniku Čínské lidové republiky. V červnu 1950 navíc propukla korejská válka mezi Jižní Koreou, podporovanou OSN a Korejskou lidově demokratickou republikou, která získala podporu komunistické Číny. Více k politickým dějinám a počátkům studené války srv. Ellinger, J., *George Kennan a americká politika v Evropě 1944–49*, in: *Historický obzor*, roč. 12, č. 5/6, 2001, s. 131–136;

poprvé střetli atleti Spojených států amerických a Sovětského svazu. Nově zvolený prezident MOV Avery Brundage si uvědomoval, že hry nabízejí jedinečnou možnost, jak mohou velmocí získat pozornost veřejnosti na svou stranu. Proto již při svém prvním projevu v roce 1952 poznamenal: „v případě, že se hry stanou soutěží najatých gladiátorů, jejichž hlavním cílem bude pozvednout národní prestiž a dokázat, že jeden systém vlády je lepší než druhý, potom ztratí svůj smysl.“¹²³ K něčemu podobnému nakonec do jisté míry došlo.

Intenzivní růst zájmu o sport v padesátých a šedesátých letech dvacátého století vycházel právě z jedinečných podmínek studené války. Propojení sportu a politiky na regionální i státní úrovni bylo uznávanou politickou metodou na obou stranách železné opony.¹²⁴ V důsledku rozšíření jaderných zbraní, vojenského patu a obav z nového světového konfliktu, získaly olympijské hry značnou pozornost veřejnosti. Sport se díky vlivu médií stal účinným propagandistickým nástrojem v domácí i zahraniční politice a to jak v Sovětském svazu, jehož sportovní struktury byly za tímto účelem vybudovány, tak i ve Spojených státech.¹²⁵ Sověti věřili, že „konfrontace s buržoasní ideologií v rámci sportovního hnutí... byla a bude hlavním úkolem sportovních organizací v Sovětském svazu i v dalších socialistických zemích.“¹²⁶ Rovněž americký sportovní novinář Arthur Daley¹²⁷ napsal

Luňák, P., *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997, s. 67–74; Durman, K., *Popely ještě žhavé: válka a nukleární mír (1938–1964)*, sv. I., Praha 2004, s. 436–441; Reiman, M., – Luňák, P., *Studená válka 1954–1964*, Brno, 2000.

¹²³ Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004, s. 52.

¹²⁴ Domer, T., *The Cold War and American Sport, 1953–1963: Efforts of the Eisenhower and Kennedy Administrations in Sport, Physical Fitness, and International Athletics*, NASSH Proceedings, 1976, s. 44.

¹²⁵ Domer, T., *The Cold War and American Sport, 1953–1963: Efforts of the Eisenhower and Kennedy Administrations in Sport, Physical Fitness, and International Athletics*, NASSH Proceedings, 1976, s. 44.

¹²⁶ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 98.

¹²⁷ Arthur Daley (1904–1974) byl americkým sportovním komentátorem. Za svůj život publikoval okolo jedenácti tisíc článků a v roce 1956 byl za svou práci oceněn Pulitzerovou cenou. Stal se rovněž historicky prvním reportérem newyorských *Timesů*, který byl vyslán do

pro *New York Times* ještě před zapálením olympijského ohně v Helsinkách následující: „Olympijských her v Helsinkách se zúčastní sedmdesát jedna zemí. Američané chtějí porazit každou z nich, ale jedinou, která se počítá, je sovětské Rusko... komunistická propaganda musí být umlčena...“¹²⁸ Právě ideologický zápas mezi velmocemi, ačkoli odporoval původním myšlenkám barona Pierra de Coubertina, vytvořil z olympijských her bez nadsázky fascinující divadlo.

Vstup sovětských atletů na olympijskou scénu byl impresivní. Celkově získali sedmdesát jedna medailí,¹²⁹ což podle neoficiálního bodování znamenalo těsné druhé místo za Spojenými státy, které dlouhé roky suverénně opanovaly medailové tabulky.¹³⁰ Největších úspěchů dosáhli sovětské gymnasté.¹³¹ Za světový unikát byl pak považován ženský sport, který nikde ve světě nedosahoval takové úrovně jako v Sovětském svazu, což se patřičně

zahraničí, aby informoval o dění na mezinárodní sportovní scéně. Jednalo se o sledované olympijské hry v Berlíně 1936.

¹²⁸ Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004, s. 52.

¹²⁹ Keys, B., *The Soviet Union, Global Culture and 1956 Melbourne Olympic Games: Globalization and Sport in Historical Context*, St. Diago, 2005, s. 6

¹³⁰ Existovalo několik různých bodových systémů, jejichž autory byli především novináři. Američtí i sovětské sportovní komentátoři nejčastěji bodovali prvních šest míst v každé soutěži. V americkém systému byla zlatá medaile rovna deseti bodům, stříbrná pěti a poté se sestupně u každé z nižších příček ubíral bod, což znamenalo, že za šesté místo byl atletův výkon ohodnocen jedním bodem. Pro Američany byl tento systém výhodný, protože dominovali zejména na dráze, kde pravidelně získávali velký počet nejčestnějších kovů. Sověti pak používali starý britský systém, který se od amerického lišil jen v tom, že zlatá medaile byla oceněna pouhými pěti body, což sovětům, kteří měli velké zastoupení ve většině olympijských sportů, vyhovovalo. Jindy byl využíván poměrně neutrální systém, kdy byla hodnocena pouze první tři medailová místa. Zlato odpovídalo třem bodům, stříbro dvěma a bronz jednomu. Prezident Avery Brundage i ostatní členové MOV ostře vystupovali proti veškerým snahám novinářů určovat pořadí, přesto bylo jejich úsilí marné. V éře studené války chtěli diváci znát sportovní vítěze více, než kdy jindy.

¹³¹ Plných dvacet dva medailí z celkových jednácti získali sovětské gymnasté a gymnastky. Více ke gymnastickým soutěžím v Helsinkách včetně kompletních výsledků srv. *The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XV Olympiad Helsinki 1952. Published by the Organising Committee for the XV Olympiad, Helsinki 1952*, s. 420–453.

odrazilo na počtu získaných medailí.¹³² Člen MOV Alexej Romanov po hrách prohlásil, že výsledky z Helsinek „sehrály velkou roli v propagaci úspěchů sovětského lidu a sovětské kultury.“¹³³ Ačkoliv Sověti svou olympijskou premiérou ohromili svět, je nutné si uvědomit, že do Helsinek přijeli s těmi nejlepšími sportovci,¹³⁴ které měli, zatímco američtí profesionálové zůstali za oceánem. Tento fakt ovšem média nebrala v potaz.¹³⁵

Zimních olympijských her se však Sověti zúčastnili až o čtyři roky později, protože v SSSR navzdory příhodnému podnebí v mnoha republikách neměly zimní sporty tradici. Čekání se ale vyplatilo a sověští sportovci na hrách v italském letovisku Cortina d'Ampezzo v roce 1956 dominovali. Velkým překvapením byl zisk zlata na hokejovém turnaji, kde Sborná porazila každoročně favorizovanou Kanadu.¹³⁶ Tentokrát již Sovětský svaz předstihl i Spojené státy americké a hned při prvním startu na zimních hrách ovládl neoficiální bodové tabulky. Hry v Cortině d'Ampezzo však vstoupily do dějin ještě jiným způsobem – byly prvními, které přenášela televize¹³⁷ a zároveň

¹³² Ženský soutěžní sport v Sovětském svazu byl oproti Západu, kde stále vládla víra, že má sport fungovat především jako volnočasová aktivita sloužící k pozvednutí duševní a tělesné kondice žen, mnohem rozvinutější. Stejně jako mužský sport, měl i ten ženský fungovat jako nástroj státu za účelem zisku co největšího počtu medailí. Vstup sovětských sportovkyň na olympijskou scénu vedl k rozvoji ženského soutěžního sportu i na Západě. Medaile mužů i žen měly v konečném výsledku stejnou hodnotu, což jen potvrdilo sovětskou sportovní dominanci. K ženskému sportu v Sovětském svazu srv. Riordan, J., *The Rise, Fall and Rebirth of Sporting Women in Russia and the USSR*, in: *Journal of Olympic History*, vol. 18, no. 1, Spring, 1991.

¹³³ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 104.

¹³⁴ Navzdory tomu, že Sověti přijeli do Helsinek s nejlepšími sportovci, nedosáhli úspěchů ve všech soutěžích. Paradoxně nejoblíbenější sport v Sovětském svazu – fotbal, byl na olympijských hrách velkým zklamáním. Vedení strany očekávalo jednoznačné vítězství, o to horší byla remíza 5:5 a následná prohra 3:1 s Jugoslávií, což znamenalo vyřazení sovětského týmu a návrat bez medaile. Více k fotbalovému turnaji na hrách v Helsinkách srv. *Official Report, 1952* s. 656–671.

¹³⁵ Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 123.

¹³⁶ Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007, s. 210.

¹³⁷ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920–2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 113.

jedněmi z posledních v éře studené války, jejichž průběh nijak výrazněji neovlivnil propagandistický zápas mezi Východem a Západem.

Letní olympijské hry v Melbourne již nezůstaly ušetřeny politických tlaků spojených se studenou válkou a krizovým rokem 1956.¹³⁸ Sovětští atleti dokázali potvrdit svou sportovní dominanci a na úspěch ze zimních her navázali i v Melbourne. V počtu medailí i neoficiálním bodování jasně předstihli do té doby dominující Američany v poměru 622 bodů ku 497, a odstartovali tak novou éru v dějinách olympijských her, jež se nesla ve znamení sovětské hegemonie. Bezprostředně po hrách mnohá média psala o tom, že „mýtus o americké sportovní nadvládě se rozplynul.“¹³⁹ Od roku 1936, kdy byli na hrách v Berlíně Američané poraženi domácími Němci, se jednalo o první „prohru“ Spojených států na letních olympijských hrách.¹⁴⁰

Sovětské úspěchy v olympijské aréně vyvolaly na Západě téměř okamžitou reakci. Již po hrách v Helsinkách vydal hlavní trenér britských atletů Geoff Dysson článek pod názvem „Lekce z Helsinek“ (*Lessons of the Helsinki*), v němž se zabýval selháním britských sportovců a úpadkem jejich medailového standardu.¹⁴¹ Dysson tvrdil, že zásadní rozdíl mezi britskými

¹³⁸ Mezinárodněpolitická situace v roce 1956 byla extrémně vyhrocená. Olympijské hry v Melbourne se konaly netradičně v rozmezí listopadu a prosince, tudíž se na nich tyto krize vážně podepsaly. Nejvýrazněji byly hry ovlivněny dvěma událostmi. Tou první byla Suezská krize z října a listopadu, kdy jednotky Izraele, Velké Británie a Francie zakročily proti zestátnění Suezského průplavu egyptským prezidentem Násirem. Druhou bylo brutální potlačení maďarského povstání a sovětská invaze do Maďarska. Islámské země – Egypt, Irák a Libanon – se rozhodly olympiádu v Melbourne bojkotovat na znamení nesouhlasu s účastí Velké Británie, Izraele a Francie na hrách. Podobně se zřekli účasti také Španělé, Švýcaři a Nizozemci, aby vyjádřili odpor vůči sovětské invazi do Maďarska. Obecně k bojkotům v dějinách olympijských her. Slepčková I. – Slepčička P. (ed.), *Sport a politika*, Praha, 2010, s. 107–112. K politickým krizím roku 1956 více srv. Luňák, P., *Spojenci v krizi: Suez a Jom Kippur*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 21, č. 2, 1999, s. 36–41; Békés, C., *Západní velmoci a maďarské povstání 1956*, in: *Slovanský přehled*, roč. 81, č. 3, 1995, s. 269–275.

¹³⁹ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 109.

¹⁴⁰ Nendel, J., *The Cold War: Emerging From the Ice at the 1956 Cortina d'Ampezzo Winter Olympic Games*, in: *The Global Nexus Engaged*, University of Western Ontario, October, 2002, s. 201.

¹⁴¹ Disley, J., *Reflection on Soviet Sports*, in: *Bulletin du Comité International Olympique*, no. 53, February, 1956, s. 71.

a sovětskými sportovci spočíval v tom, že Sověti měli díky jisté míře profesionalismu více času na trénink; zároveň si ale uvědomoval, že zažité motto „není důležité vyhrát, ale zúčastnit se“¹⁴² postavilo Brity před jakousi psychologickou bariéru, kterou Sověti neznali, protože jejich hlavním cílem byl vždy zisk vítězství za každou cenu.¹⁴³

Ve Spojených státech rezonovaly sovětské úspěchy ještě silněji. Američané vždy zbožňovali vítěze a po druhé světové válce tato tendence ještě vzrostla. Basketbalový trenér Frank McGuire možná poněkud nadneseně, přesto poměrně výstižně prohlásil: „Pokud v této zemi skončíte druzí, nikdo si nebude pamatovat vaše jméno.“¹⁴⁴ V průběhu studené války se sportovní vítězství stala vyjádřením národní hrdosti, proto bylo pro Američany velice nepříjemné, že z olympijských her odjížděli „až“ jako druzí.

Propagandistickou hodnotu sportu rozpoznali i vedoucí členové americké administrativy, ovšem až v době, kdy se těžiště olympijského sportu přesunulo k Sovětskému svazu. Už v padesátých letech byl prezident Dwight D. Eisenhower¹⁴⁵ znepokojen úpadkem fyzické kondice mládeže, která podle

¹⁴² Původním olympijským mottem bylo latinské „*Citius, Altius, Fortius*“ (Rychleji, výše, silněji). Na olympijských hrách v Londýně 1908, během prvních nedělních bohoslužeb v katedrále Svatého Pavla, pronesl pensylvánský biskup kázání, v němž vyjádřil podstatu olympijských her následujícím způsobem: „Na těchto hrách není důležité zvítězit, ale zúčastnit se.“ Pierre de Coubertin tento citát převzal a v roce 1924 na hrách v Paříži tak mohlo být představeno nové olympijské motto: „Není důležité zvítězit, ale zúčastnit se.“

Viz http://www.olympic.org/Documents/Reference_documents_Factsheets/The_Olympic_Summer_Games.pdf. Staženo dne 4. května 2013.

¹⁴³ Disley, J., *Reflection on Soviet Sports*, in: *Bulletin du Comité International Olympique*, no. 53, February, 1956, s. 71.

¹⁴⁴ Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004, s. 5.

¹⁴⁵ Dwight David Eisenhower (1890–1969) byl americký generál a v letech 1953–1961 prezident Spojených států. Vystudoval prestižní vojenskou akademii ve West Pointu. Během první světové války sloužil jako vojenský instruktor u tankové posádky v Pensylvánii a do vojenských operací osobně nezasáhl. Ve druhé světové válce sehrál mnohem významnější roli. Byl jmenován hlavní velitelem spojeneckých sil pro Evropu. Nesl velké zásluhy za vylovení Spojenců na Sicílii a Apeninském poloostrově. V červnu 1944 velel operaci *Overlord*. Po jejím úspěšném ukončení zůstal až do konce války odpovědný za veškeré americké jednotky operující v Evropě. Po návratu domů byl oslavován jako válečný hrdina. Brzy se připojil k demokratům, kteří jej roku 1952 nominovali jako prezidentského kandidáta. Po zvolení

výzkumů zaostávala za evropským standardem.¹⁴⁶ Proto roku 1956 došlo k vytvoření Prezidentské rady fyzické způsobilosti mládeže (*President's Council of Youth Fitness*), jejímž úkolem bylo zjistit, jak pozvednout fyzickou úroveň mladých sportovců, v čemž výkonný ředitel rady Shane MacCarthy spatřoval klíč k olympijským úspěchům.¹⁴⁷

S rozšířením televizního vysílání během šedesátých let se úspěch v mezinárodních soutěžích a zejména na olympijských hrách stal nutností. Prezident John F. Kennedy¹⁴⁸ proto program svého předchůdce ještě rozšířil, protože se obával, že „naše vzrůstající změkčilost a nedostatky ve fyzické kondici, jsou hrozbou naší společnosti.“¹⁴⁹ Sport a fyzická připravenost měly být podle Kennedyho patriotickou povinností všech příslušníků amerického národa v době, kdy „silný a nesmiřitelný protivník odhodlaný světu ukázat, že jen komunistický systém má sílu a odhodlání potřebné k probuzení a uspokojení touhy po pokroku.“¹⁵⁰ Podobně se v červenci 1964 vyjádřil

zastával funkci prezidenta v letech 1953–1961. Jako bývalý voják, který za studií hrál aktivně americký fotbal, si byl Eisenhower vědom toho, že sport plní důležitou roli při budování charakteru. Sám tvrdil, že jeho nejlepší generálové byli aktivní sportovci, nejčastěji právě fotbalisté. Eisenhowerův zájem na povznesení sportovní činnosti ve Spojených státech byl tedy více než pochopitelný. Podrobněji srv. Korda, M., *Ike – osud hrdiny: životopis Eisenhowera*, Praha, 2010.

¹⁴⁶ Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004, s. 60.

¹⁴⁷ Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 274.

¹⁴⁸ John Fitzgerald Kennedy (1917–1963) byl v pořadí třicátým pátým americkým prezidentem. Ve volbách 1960 těsně porazil svého republikánského protivníka Richarda Nixona, avšak v úřadu setrval pouhé tři roky, protože v listopadu 1963, zemřel při atentátu, když v rámci prezidentské kampaně projížděl ulicemi Dallasu. Navzdory tomu, že Kennedy musel řešit mnohé politické komplikace (Vietnam, druhá berlínská krize, karibská krize), bývá jeho prezidentské období hodnoceno vesměs pozitivně. Podrobněji srv. Dallek, R., *Nedokončený život: John F. Kennedy, 1917–1963*, Praha, 2006; Jones, H., *Zátoka sviní*, Praha, 2009.

¹⁴⁹ Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004, s. 60.

¹⁵⁰ Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 275.

i prezidentův bratr, senátor a ministr spravedlnosti Robert Kennedy,¹⁵¹ který tvrdil, že: „součástí národní prestiže v éře studené války je zvítězit na olympijských hrách.“¹⁵² Rovněž viceprezident ve vládě Lyndona Johsona, Hubert H. Humphrey,¹⁵³ vyjádřil nespokojenost s atletickým propadem Spojených států. Opakovaně a oprávněně zdůrazňoval, že Sověti budou své úspěchy na olympijských hrách vždy hrdě „roztrubovat do světa.“¹⁵⁴

Jak dominance sovětských falešných amatérů¹⁵⁵ na olympijské scéně pokračovala, narůstalo rovněž sebevědomí komunistických špiček, které se snažily skrze četné sportovní úspěchy odvést pozornost od špatných životních podmínek v zemi.¹⁵⁶ Sport se tak stal účinným nástrojem domácí i zahraniční politiky, a to hned v několika ohledech. Byl prostředkem k navázání diplomatických vztahů se strategicky důležitými státy nejen v Evropě, ale po rozpadu světových impérií zejména v Asii, Africe i Latinské Americe.¹⁵⁷ Sovětští sportovci zde vystupovali jako kulturní diplomaté,

¹⁵¹ Robert Kennedy (1925–1968) byl mladším bratrem amerického prezidenta Johna F. Kennedy, v jehož vládě zastával post ministra spravedlnosti. V roce 1964 se dostal do Senátu. V červnu 1968 byl podobně jako jeho bratr zavražděn.

Podrobněji srv. Bzdek, V., *The Kennedy Legacy: Jack, Bobby and Ted and a Family Dream Fulfilled*, New York, 2009.

¹⁵² Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 275.

¹⁵³ Hubert Horation Humphrey (1911–1978) byl americký politik a zastánce Johnsonovy „velké společnosti.“ V roce 1965 nastoupil do funkce viceprezidenta Spojených států. O tři roky později neúspěšně kandidoval jako protivník Richarda Nixona při prezidentských volbách.

¹⁵⁴ Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 275.

¹⁵⁵ Označení „falešný amatér“ (anglicky *sham amateur* – odtud *shamateurs*) poprvé použil prezident německého NOV Karl Ritter von Halt, který v rozhovoru pro *New York Times* 10. června 1955 tvrdil, že Sověti svou snahou dosáhnout vítězství za každou cenu, poškozují ducha olympijských her. Srv. Nendel, J., *The Cold War: Emerging From the Ice at the 1956 Cortina d'Ampezzo Winter Olympic Games*, in: *The Global Nexus Engaged*, University of Western Ontario, October, 2002, s. 200.

¹⁵⁶ Riordan, J., *Rewriting Soviet Sports History*, in: *Journal of Sport History*, vol. 20, no. 3, Winter, 1993, s. 248.

¹⁵⁷ Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 130.

kteří demonstrovali výhody a pokrok socialistického systému za účelem zlepšení diplomatických vztahů.¹⁵⁸ Vítězství na mezinárodních soutěžích měla zároveň pozvednout kredit Sovětského svazu v očích zemí třetího světa, jimž Sověti poskytovali pomoc při budování a financování vlastních sportovních struktur.¹⁵⁹ Sportovní dominanci si Sovětský svaz rovněž potvrdil svou pozici první socialistické velmoci ve světě, což bylo důležité zejména po roztržce s Jugoslávií a komunistickou Čínou.

I představitelé americké administrativy si byli vědomi politické hodnoty olympijských úspěchů, přesto to neznamenovalo, že by zaměřili svou podporu pouze na rozvoj olympijských disciplín. Naopak americký fotbal či baseball byly mimořádně oblíbenými i v éře studené války. Důležité místo v americké společnosti měl i rekreační sport určený široké veřejnosti, jehož podpora neustala ani během občanských nepokojů na konci šedesátých let.¹⁶⁰ V Sovětském svazu byla naopak veškerá státní podpora směřována do vrcholového sportu, protože hlavním cílem komunistické strany byl získání co největšího počtu medailí, což mělo v očích spojenců i nepřátel demonstrovat sílu socialistické společnosti. V demokratickém systému Spojených států ale sportovní organizace fungovaly především na státní úrovni, federální vláda tedy neměla, navzdory některým zmíněným pokusům, příliš velkou moc

¹⁵⁸ Podobnou praxi si později osvojili i Američané. Například panamský diplomat Charley Mayer tvrdil, že návštěva basketbalového týmu složeného z hvězd americké AAU v Panamě, byla „nejlepší kulturní prezentací zaslouhou v posledních čtyřech letech.“ Členové administrativy rovněž věřili, že úspěch amerických sportovců může podkopat vliv Sovětského svazu ve střední a východní Evropě. Světové univerzitní hry v roce 1965 tuto teorii potvrdily. Proamerické postoje se projevíly při utkání amerických a sovětských studentů v basketbale, kdy diváci v Budapešti oslavovali každý americký bod voláním „go, go USA!“ Srv. Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 282–283.

¹⁵⁹ Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991, s. 134.

¹⁶⁰ Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 280. Jednalo se především o protesty studentů vysokých škol proti válce ve Vietnamu a o eskalující boj Afroameričanů proti rasové diskriminaci. Krizový byl zejména rok 1968, kdy došlo k zavraždění Martina Luthera Kinga, Jr. a Roberta Kennedyho.

k tomu, aby své sportovce výrazněji podpořila.¹⁶¹ Navíc amatérské sportovní asociace ve Spojených státech byly samosprávnými subjekty nezávislými na vládní podpoře, což byl, oproti centrálně řízené sportovní struktuře v Sovětském svazu, obrovský rozdíl.

Moderní olympijské hry byly pro sportovce, novináře i fanoušky vždy mimořádnou sportovní událostí. V éře studené války to však platilo dvojnásob. Každé čtyři roky se sportovní stadiony zaplnily nadšenými diváky plnými očekávání. Atleti se v očích mnoha z nich proměnili na národní gladiátory, kteří reprezentovali svou zemi, kulturu a politický systém. Média vášnivě informovala fanoušky o úspěších vlastních sportovců, které zahrnovala chválou, naopak zprávy o porážce byly často doplněny o rozsáhlou kritiku přemožitele. Během studené války na sportovním poli se takovýchto epizod událo mnoho. Jedna z těch nejzajímavějších bývá spojována s hokejovým turnajem a vítězstvím podceňovaných amerických amatérů¹⁶² nad sovětskými profesionály na olympijských hrách v Lake Placid. Právě XIII. zimní olympijské hry z roku 1980 v mnoha ohledech demonstrují, jakou roli sport a olympijské hry ve studené válce sehrály.

¹⁶¹ Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003, s. 280.

¹⁶² O ryzosti amerického amatérismu se vedly rovněž mnohé debaty. Dokonce i v MOV bylo vždy určité procento členů, kteří se domnívali, že stipendia udělovaná americkým studentům překračují pomyslnou hranici mezi amatérismem a profesionalismem. Kritici poukazovali především na to, že ačkoliv studenti nebyli za své výkony finančně ohodnoceni, tak i přesto trénovali v podmínkách rovných profesionálům. Navíc měli hrazeno školné, které za čtyři roky studia činilo okolo dvanácti tisíc dolarů. Rovněž trénovali bezplatně pod dohledem profesionálních trenérů placených školou. Velice často se také stávalo, že sportující studenti školu nedokončili a využili ji pouze jako jakousi tréninkovou platformu, z níž se po čtyřech letech přesunuli do některého z profesionálních sportovních klubů, jež se školami úzce spolupracovaly. Aby nedocházelo k hromadnému zneužívání tohoto systému, bylo zavedeno tzv. Čtyřleté pravidlo, což znamenalo, že student získal sportovní stipendium na čtyři roky, během nichž měl vystudovat, a současně reprezentovat školu v některé ze sportovních disciplín. Do profesionálního sportu se tak mohl zapojit až po uplynutí čtyř let. Více k americkému amatérismu a studentskému sportu obecně srv. Gardner, P., *Nice Guy Finish Last: Sport and American Life*, London, 1974, s. 169–187.

4. „Zázrak na ledě“ a XIII. zimní olympijské hry v Lake Placid

O tom, že se XIII. zimní olympijské hry uskuteční v Lake Placid, rozhodli 27. října 1974 na 74. zasedání ve Vídni členové Mezinárodního olympijského výboru.¹⁶³ Rozhodnutí bylo jednoznačné, protože všichni ostatní zájemci¹⁶⁴ svou kandidaturu v průběhu léta stáhli, což znamenalo, že se Lake Placid ve státě New York stalo prvním americkým městem, které hostilo největší sportovní svátek již podruhé. Organizace letních her pak byla svěřena Moskvě, jež se stala naopak prvním městem východního bloku, které získalo tu čest uspořádat letní olympijské hry, v pořadí již XXII.

4. 1. Příprava XIII. zimních olympijských her

Lake Placid se třemi tisíci obyvateli připomínalo spíše evropská horská centra. Z tohoto důvodu nebyly olympijské hry koncipovány jako velkolepé představení, organizátoři se naopak rozhodli pro návrat k menším hrám, které měly klást důraz na sílu olympijské myšlenky a tradice.¹⁶⁵ Samotné Lake Placid k tomu přímo vybízelo. Městečko se totiž rozkládá v divoké a malebné krajině se spoustou řek a jezer, a proto není divu, že právě sem, do lesoparku Adirondack k pramenům řeky Hudson, zasadil spisovatel James Fenimore Cooper¹⁶⁶ svůj román „Poslední Mohykán“.¹⁶⁷

Prvními zdejšími osadníky evropského původu byli trapeři z Nové Anglie a New Yorku, kteří zde již na počátku 19. století založili vesnici Lake Placid. V souvislosti s rozvojem sportu na přelomu 19. a 20. století se rostoucí městečko stalo oblíbenou lokalitou pro milovníky zimních sportů, jimž se v údolí sevřeném pohořím Adirondack s vévodícím vrcholem

¹⁶³ *Final Report XIII Olympic Winter Games, Lake Placid, N. Y., February 13–24, 1980*. s. 16.

¹⁶⁴ Dalšími kandidáty, kteří nakonec odstoupili, bylo americké Colorado a kanadský Vancouver.

¹⁶⁵ *Olympic Review*, no. 137, March, 1979, s. 158.

¹⁶⁶ James Fenimore Cooper (1789–1851) byl americký povídkář a romanopisec. Ve svých dílech věnoval pozornost zejména původnímu indiánskému obyvatelstvu a jeho tradicím. Jeho nejslavnějším dílem je román *Poslední Mohykán*.

¹⁶⁷ Kršák, P., *Moskva – Lake Placid 1980*, Bratislava, 1981, s. 285.

Whitaface (1690 m. n. m.), nabízelo mnoho možností sportovního využití.¹⁶⁸ Již roku 1905 byl otevřen *The Lake Placid Club*, k němuž se brzy připojily další jako *The Lake Placid Skating Association*, *Lake Placid Athletic Association* a *The Snow Birds of the Lake Placid Club*.¹⁶⁹ Právě tyto čtyři kluby sehrály klíčovou roli při rozvoji zimních sportů na východě Spojených států. Za své úsilí pak byly oceněny ziskem pořadatelství III. zimních olympijských her v roce 1932, které se tak uskutečnily právě v Lake Placid.

V říjnu 1974 byli tedy mnozí Američané nadšeni, přesto i navzdory úspěchu minulých her, panovaly jisté pochybnosti, zda je třítisícové městečko v současné době schopno připravit důstojné podmínky pro olympijské hry, které se od třicátých let značně proměnily. I prezident organizačního výboru Ronald M. MacKenzie¹⁷⁰ si uvědomoval, že bude třeba provést mnohé přípravy. Bylo zřejmé, že stará sportoviště již nejsou dostačující, proto byla nutná rozsáhlá modernizace i výstavba nových sportovních areálů, na jejichž financování se podílela federální vláda a stát New York. Zdroje poskytnuté z těchto fondů měly podle předběžných propočtů dohromady činit 102 044 000 dolarů.¹⁷¹ K tomu se počítalo s dalšími 48 536 000 dolary z prodeje vstupenek, suvenýrů a televizních práv.¹⁷²

Nejvýznamnější přestavbou prošlo bývalé olympijské centrum, přiléhající přímo k hlavní ulici města. Zde byla zrekonstruována stará hokejová aréna z roku 1932, sousedící s nově vybudovanou halou *Fieldhouse*, v níž byly k dispozici dvě ledové plochy a jedno tréninkové kluziště.¹⁷³ Celý komplex byl

¹⁶⁸ Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981, s. 238.

¹⁶⁹ *Olympic Review*, no. 89–90, March–April, 1975, s. 92.

¹⁷⁰ Ronald M. MacKenzie (1903–1978) byl významným sportovním funkcionářem. V roce 1954 vedl jako generální manažer americký lyžařský tým na mistrovství světa ve Švédsku. Jako prezident přípravného výboru her v Lake Placid se podílel na návrzích nových lyžařských areálů. Více o jeho životě srv. *Olympic Review*, no. 135, January, 1979.

¹⁷¹ *Olympic Review*, no. 141, July, 1979, s. 412.

¹⁷² Konečné náklady nakonec činily rovných 168 688 812 dolarů. Kompletní plán rozpočtu XIII. zimních olympijských her v Lake Placid viz *Olympic Review*, no. 141, July, 1979, s. 412. Podrobněji *Official Report*, 1980, s. 221.

¹⁷³ *Official Report*, 1980, s. 48. Hokejové kluziště na mezinárodních soutěžích odpovídalo evropským rozměrovým parametrům, což bylo nejčastěji 60 m na délku a 30 m na šířku.

pod silnicí propojen s venkovním bruslařským oválem. Další novinkou byly dva moderní skokanské můstky, které se tyčily do výše pouhé dva kilometry od centra města.¹⁷⁴ Proměnou z bezpečnostních důvodů prošla rovněž bobová dráha na úbočí Mount Van Hovenbergu, necelých devět kilometrů od centra dění.¹⁷⁵ Nejdlehlším sportovištěm vzdáleným téměř patnáct kilometrů bylo lyžařské centrum, kde se konaly všechny sjezdařské závody.¹⁷⁶ K modernizaci sportovních areálů byl rovněž nezbytný nákup dvanácti sněžných děl, která do jisté míry hry zachránila, protože organizátoři se celý únor potýkali s nedostatkem přírodního sněhu. Poprvé v dějinách tak sportovci zápolili na uměle vyrobené sněhové pokrývce.¹⁷⁷

Nejzávažnějším problémem pro členy organizačního výboru byla otázka ubytování velkého počtu diváků, administrativních pracovníků a sportovců. Ubytovací kapacity ve městě byly značně omezené, proto organizační výbor umístil část olympijské vesnice do osm kilometrů vzdálené obce Ray Brook Village.¹⁷⁸ Nebylo to ovšem nejšťastnější řešení. Budova obehnaná ostnatým drátem, v níž sportovci bydleli, sice splňovala potřebná bezpečnostní kritéria, jež po hrách v Mnichově 1972¹⁷⁹ mnohonásobně vzrostla, ale přesto fakt, že zdejší prostory budou po skončení her fungovat jako nápravné zařízení pro mladistvé delikventy, nevyvolával mezi sportovci přílišné nadšení.¹⁸⁰ Sovětský hokejový brankář Vladislav Tretjak si stěžoval i

Ve Spojených státech amerických a Kanadě bývala kluziště na délku zpravidla stejná, lišila se především v šířce, jež dosahovala obvykle kolem 25 m.

¹⁷⁴ *Olympic Review*, no. 84, October, 1974, s. 159.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ *Official Report, 1980*, s. 32.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ *Olympic Review*, no. 84, October, 1974, s. 160.

¹⁷⁹ Olympijské hry v Mnichově 1972 byly poznamenány útokem palestinských teroristů na hotel, v němž byli ubytovaní izraelští sportovci. Všech jedenáct izraelských atletů, kteří byli uneseni, zahynulo na mnichovském letišti navzdory snahám německé policie o jejich osvobození.

¹⁸⁰ *Olympic Review*, no. 84, October, 1974, s. 159.

na nedostatek soukromí: „Když Petrov ve vedlejším pokoji kýchnul, můj spolubydlící Krutov odpověděl zdravíčko, bez zvýšení hlasu.“¹⁸¹

Počítalo se rovněž s ubytováním pro diváky a novináře,¹⁸² bydlení ve městě bylo ale přednostně zajištěno pro sportovce, trenéry, rozhodčí a funkcionáře MOV, a proto organizační výbor rozhodl, že ostatní návštěvníci budou ubytováni v okolních městech v dojezdové vzdálenosti maximálně dvě a půl hodiny jízdy od Lake Placid.¹⁸³ Ačkoliv za toto rozhodnutí sklidili organizátoři okamžitou kritiku, neexistovala jiná možnost jak komplikovanou situaci vyřešit. Bohužel ale každodenní příjezdy a odjezdy autobusů zhoršovaly dopravní situaci ve městě, což vedlo k pravidelným dopravním kolapsům. Přítomní sportovní komentátoři zpoza železné opony s oblibou informovali své čtenáře o neuspokojivém zázemí. Například zpravodajové z československé delegace, kteří bydleli ve dvacet dva kilometrů vzdálené vesnici Keene, si stěžovali na nefunkční dopravu a nedostatečně vybavené pokoje, v nichž mnohdy chyběl i telefon, nezbytný k novinářské práci.¹⁸⁴ Reportér ČTK Josef Kšiňan prohlašoval: „Připadám si jako turista, vůbec nevím, jak budu zajišťovat zpravodajství.“¹⁸⁵

O průběhu přípravných prací veřejnost a členy MOV pravidelně informoval předseda organizačního výboru Ronald R. MacKenzie, jenž přislíbil, že na přelomu let 1978–1979 se v Lake Placid uskuteční závody ve všech sportech zastoupených na olympijských hrách,¹⁸⁶ aby sportoviště vyzkoušeli i ti nejlepší atleti, z nichž mnozí se zúčastnili i nadcházejících her.¹⁸⁷ Již v únoru 1978 lord Killanin,¹⁸⁸ nový prezident MOV, navštívil

¹⁸¹ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 107.

¹⁸² *Olympic Review*, no. 143, September, 1979, s. 94.

¹⁸³ *Olympic Review*, no. 84, October, 1974, s. 160.

¹⁸⁴ *Rudé právo*, 11. února 1980, s. 8.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Jedinou výjimku představoval hokejový turnaj, který se v Lake Placid uskutečnil až následujícího roku.

¹⁸⁷ *Olympic Review*, no. 132, October–November, 1978, s. 600.

¹⁸⁸ Celým jménem Michael Morris, třetí baron Killanin (1914–1999) byl irský sportovní funkcionář a dlouholetý prezident MOV. Roku 1950 se stal prezidentem irského olympijského výboru a dva o roky později členem MOV. Prezidentem MOV se stal v roce 1972 po hrách

Lake Placid, kde právě probíhalo mistrovství světa v rychlobruslení a bobování, aby se ujistil, zda přípravy probíhají podle plánu. Ke své spokojenosti musel uznat, že tomu tak opravdu je.¹⁸⁹ V prosincovém čísle *Olympic Review* pak MacKenzie uvedl, že americký prezident Jimmy Carter¹⁹⁰ převzal patronát nad olympijskými hrami; byl to však jeho poslední příspěvek, protože 23. prosince 1978 ve věku sedmdesáti pěti let nečekaně zemřel na srdeční příhodu.¹⁹¹ Jeho místo zaujal člen přípravného výboru – reverend J. Bernard Fell.¹⁹²

Když prezident Carter přijal patronát nad hrami, prohlásil: „Děkuji za možnost sloužit jako patron XIII. zimních olympijských her 1980. Přijímám tuto čest s úctou pro olympijskou tradici a s vděčností za vaše přátelství.“¹⁹³ Uběhl však pouhý rok a jeho postoj k olympijským hrám se radikálně změnil. Spojené státy americké se v sedmdesátých letech nacházely v obtížné situaci.¹⁹⁴ Když na konci prosince 1979 vpadla sovětská vojska do Afghánistánu,¹⁹⁵ začala tím nová fáze studené války.¹⁹⁶

v Mnichově. Během svého prezidentství musel lord Killanin řešit mnohé problémy spojené především s politizací olympijských her. Typickým příkladem byl bojkot moskevských her v roce 1980, během nichž rezignoval na svou funkci. Jeho nástupcem se stal Juan Antonio Samaranch, jenž se později výrazně zasloužil o modernizaci olympijského hnutí a o vstup profesionálů do olympijských her.

¹⁸⁹ *Olympic Review*, no. 125, March–April, s. 167.

¹⁹⁰ Celým jménem James Earl Carter Jr. (*1924), demokratický politik a prezident Spojených států amerických v letech 1977–1981. Za jeho prezidentství došlo k uzavření mírové dohody mezi Izraelem a Palestinou v americkém Camp Davidu a rovněž pokračovaly rozhovory o omezení jaderných zbraní. Po íránské revoluci a sovětské invazi do Afghánistánu se začal Carter v očích americké veřejnosti jevit jako slabý prezident, což bylo hlavním důvodem, proč v dalších prezidentských volbách podlehl republikánskému kandidátovi Ronaldu Reaganovi. Více srv. Glad, B., *An Outsider in the White House: Jimmy Carter, His Advisors and the Making of American Foreign Policy*, Ithaca, 2009; Brooks, J. F., *Jimmy Carter, the Politics of Family, and the Rise of the Religious Right*, Athens, 2011.

¹⁹¹ *Olympic Review*, no. 135, January, 1979.

¹⁹² *Official Report, 1980*, s. 16.

¹⁹³ *Olympic Review*, no. 134, December, 1978, s. 685.

¹⁹⁴ Spojené státy americké byly v průběhu sedmdesátých let vystaveny mnoha krizím. Dlouhodobým problémem byla vietnamská válka, po ní následovala aféra Watergate a abdikace prezidenta Nixona. Problémy vyvrcholily v závěru dekády, když v lednu 1979 došlo

Ve Spojených státech se blížily prezidentské volby, a proto Carter vyslyšel rady svých poradců a rozhodl se zakročit. Aby voličům ukázal, že zastává pevné postoje, pohrozil bojkotem letních olympijských her v Moskvě, pokud Sověti do konce února 1980 nestáhnou své jednotky z Afghánistánu.¹⁹⁷ Jestliže tak neučiní, prohlásil Carter, budou Američané požadovat přeložení či zrušení her. Vedoucí představitelé americké administrativy pravděpodobně předpokládali, že se bojkot stane populárním i na veřejnosti, což se brzy ukázalo jako mylná představa. Členové amerického NOV přijali výzvy k přesunu či zrušení her negativně, ale přesto doporučili předat požadavky vlády přímo vedení MOV, aby mohly být projednány na zasedání, jež mělo proběhnout v předvečer zimních her v Lake Placid.¹⁹⁸

Jednání se uskutečnilo 9. února 1980 na recepci v *Lake Placid Clubu*.¹⁹⁹ Prezident Carter se navzdory patronátu, který přijal před více než rokem, her osobně nezúčastnil. Jako náhradu za sebe poslal pouze státního tajemníka Cyruse Vance, aby přivítal členy MOV a pronesl pár úvodních slov na 82. zasedání MOV.²⁰⁰ Jako první však promluvil lord Killanin, jenž vyzval přítomné delegáty k upevnění jednoty v olympijském hnutí a varoval před zneužitím sportu pro politické účely. Po něm vystoupil Vance,

k iránské revoluci a svržení proamerického režimu šáha Muhammada Rezy Pahlaviho, jenž uprchl právě do Spojených států. Na Američany pak obzvláště tíživě působilo zajetí amerických diplomatů na teheránské ambasádě. V prosinci 1979 pak napjatou situaci ještě zhoršila sovětská invaze do Afghánistánu.

¹⁹⁵ Invaze byla zapříčiněna povstáním *mudžáhedínů* proti afghánské komunistické vládě, které přišla údajně „na pomoc“ sovětská armáda. Konflikt začal v prosinci 1979 a skočil až o deset let později sovětským stažením. Invaze do Afghánistánu bývá často označována jako „sovětský Vietnam,“ a je zřejmé, že výrazně přispěla k rozpadu východního bloku. Na konci roku 1979 to však mohl očekávat málokdo. Podrobněji srv. Feifer, G., *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu*, Praha, 2009.

¹⁹⁶ Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007, s. 218.

¹⁹⁷ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 177.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981, s. 238.

²⁰⁰ Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982, s. 194.

jehož následný projev – pro někoho možná překvapivě – byl na obou stranách železné opony vnímán jako hrubá urážka olympijských ideálů. Státní tajemník veřejně prohlásil, že hry v Moskvě by výrazně porušily olympijské principy a snažil se přítomné delegáty přesvědčit o tom, že ponechat či navštívit olympiádu v Moskvě by znamenalo vyjádřit souhlas se zahraniční politikou Sovětského svazu a s invazí do Afghánistánu.²⁰¹ Podobná prohlášení pouze dokládala hluboké nepochopení olympijských myšlenek u představitelů americké vlády, kteří si nedokázali uvědomit, že pořadatelstvím olympijských her bylo pověřeno a oceněno město Moskva, ne sovětská vláda, o níž si ani členové MOV nedělali přehnané iluze.²⁰²

Z Vanceova projevu však vyplynula alespoň jedna pozitivní věc. Ačkoliv se politické elity i nadále snažily využívat sport jako nástroj vlastní politiky, obyčejní lidé na něj dokázali nahlížet i jinak. Ať už se jednalo o Američany, Brity, Sověty nebo Čechy či Slováky, téměř všichni souhlasili, že vystoupení státního tajemníka na olympijské půdě bylo něčím naprosto bezprecedentní. Phil Wolff, jeden z organizátorů her, v této souvislosti prohlásil: „Tehdy jsem si jedinkrát v životě připadal trapně, kvůli tomu, že jsem Američan. Strávil jsem tři roky bojem ve druhé světové válce. Nikdo nikdy nemiloval svou zemi více než já, ale neměli jsme žádné právo chovat se tak škodolibě a politicky, když jsme měli přivítat všechny naše hosty z celého světa.“²⁰³

Willi Daume, člen MOV za Spolkovou republiku Německo tvrdil: „Nemáme rádi, když se takovýmto způsobem zatahuje politika do olympijských her,“²⁰⁴ domníval se však, že Vanceův projev může v konečném výsledku pomoci sjednotit členy MOV při hlasování o americkém návrhu bojkotovat moskevské hry. To se nakonec do jisté míry stalo a při následném hlasování o rezoluci potvrzující Moskvu jako dějiště letních

²⁰¹ Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 177.

²⁰² Tamtéž, s. 178.

²⁰³ Coffey, W., *The Boys of Winter. The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 97–98.

²⁰⁴ *Rudé právo*, 12. února 1980, s. 8.

olympijských her nehlasoval ani jeden z přítomných delegátů proti.²⁰⁵ Lord Killanin tak mohl před novináři veřejně prohlásit: „XXII. letní olympijské hry se uskuteční tak, jak jsme rozhodli před šesti lety – v Moskvě.“²⁰⁶

Rozhodnutí MOV ponechat hry Moskvě však rozhodně neznamenalo souhlas se sovětskou invazí do Afghánistánu, naopak mělo pouze potvrdit platnost olympijských myšlenek a demonstrovat, že politika do olympijských her nepatří.²⁰⁷ Do chvíle, než prezident Carter pověřil státního tajemníka, aby promluvil na zasedání MOV, byli právě Sověti tím, kdo do určité míry porušoval olympijská pravidla státní podporou sportu a maskovaným profesionalismem. Vanceův projev ale pro Američany znamenal, že odhodili symbolický obranný štít; od této chvíle to byli v očích veřejnosti i oni, kdo otevřeně využíval sportu k dosažení politických cílů. Autoritativní rozhodnutí prezidenta Cartera, jenž nakonec bojkot moskevských her v létě 1980 přece jen realizoval, tak do jisté míry vedlo k pošramocení pověsti amerického sportu ve světě.²⁰⁸

XIII. zimní olympijské hry slavnostně začaly 13. února 1980,²⁰⁹ pouhé čtyři dny po Vanceově vystoupení. Ačkoliv zimní sporty neměly ve Spojených státech tak dlouhou tradici jako v Evropě, získaly si poměrně rychle značnou pozornost diváků. Velkou zásluhu při jejich popularizaci sehrála právě olympiáda z roku 1932, která se konala rovněž v Lake Placid.²¹⁰ Americký zájem o hry od té doby narůstal, a když v italské Cortině d'Ampezzo

²⁰⁵ Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982, s. 194.

²⁰⁶ Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981, s. 239.

²⁰⁷ Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982, s. 194.

²⁰⁸ Více k bojkotu srv. Caraccioli, T., *Boycott: Stolen Dreams of the 1980 Moscow Olympic Games*, Washington, D.C., 2008; Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999, s. 173–187; Slepíčková, I. – Slepíčka, P. (ed.), *Sport a Politika*, Praha 2010, s. 107–111.

²⁰⁹ *Official Report*, 1980, s. 83.

²¹⁰ Podrobněji ke hrám viz *Official Report, III Olympic Winter Games, Lake Placid, 1932 Issued by III Olympic Winter Games Committee, Compiled by George M. Lattimer, Lake Placid, N. Y., U S A, 1932*.

roku 1956 poprvé zvítězili sovětští sportovci, získali i Američané silnou motivaci. Jednu z nejzajímavějších kapitol sportovního soupeření mezi Západem a Východem na sportovním poli představovaly mezinárodní hokejové turnaje.

4. 2. Studená válka na poli sportu: „Zázrak na ledě“

Na mistrovství světa a olympijských hrách dlouhé roky dominovali hráči Kanady a Spojených států, které vystřídal až v polovině padesátých let právě výběr Sovětského svazu. Američtí hokejisté ještě ukázali svou sílu na hrách ve Squaw Valley v roce 1960,²¹¹ kde vybojovali zlaté medaile, pak ovšem následoval jejich strmý pád z vrcholu hokejové scény, jenž byl navíc do jisté míry podtržen i pomyslným geopolitickým úpadkem Spojených států. Ačkoliv již v sedmdesátých letech došlo prostřednictvím tzv. politiky *détente*²¹² k částečnému uvolnění napětí a dočasnému sblížení zneprátelených supervelmocí, v očích mnohých pozorovatelů se Spojené státy zdály být ve vleklé krizi, vyznačující se ekonomickým, politickým i vojenským propadem. V roce 1980 se tak mohly jevit jako slabší velmoc, což tvrdil i mexický prezident José Lopez Portillo, jenž jednomu z amerických diplomatů

²¹¹ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 131.

²¹² Pojem *détente* je spojen zejména s americkým prezidentem Richardem Nixonem a jeho poradcem pro otázky národní bezpečnosti, respektive státním tajemníkem Henrym Kissingerem. Základním rysem této strategie byla snaha o snížení mezinárodního napětí mezi zneprátelenými mocnostmi, které spolu ovšem nevedou otevřený válečný konflikt, diplomatickou cestou. Výsledky *détente* se neprojevíly pouze na politické scéně, ale rovněž v kulturní oblasti odkud se promítly i do sportu. Již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let navštívil hokejový trenér amerického olympijského týmu Murray Williamson Moskvu, odkud si přivezl nové poznatky ohledně sovětských tréninkových metod. Nejvýznamnější sportovní událostí spojenou s politikou *détente* byla tzv. hokejová supersérie z roku 1972 mezi Kanadou a Sovětským svazem. Tehdy poprvé došlo k utkání mezi kanadskými profesionály a sovětskými falešnými amatéry. Série byla na osm zápasů, čtyři se odehrály v Kanadě a čtyři v Sovětském svazu. Navzdory očekáváním byla poměrně vyrovnaná a o vítězství Kanadánů, o němž před prvním zápasem nikdo nepochyboval, rozhodl až pouhých třicet čtyři vteřin před koncem posledního zápasu Paul Henderson. Podrobněji srv. Bárta, P. – Leschinger, M., *Velké okamžiky ledního hokeje 1, Evropa proti zámoří 1972–2005*, Ústí nad Orlicí, 2005, s. 8–18.

sdělil, že podle jeho názoru „Spojené státy nemohou porazit ve studené válce Sovětský svaz.“²¹³ Situace sice nebyla tak vážná, jak tvrdil Portillo, ale přesto Spojené státy čelily určité „krizi amerického ducha“,²¹⁴ jak ji ve svém projevu z 15. července 1979 nazval prezident Carter. Nespokojenost a obavy projeví i obyčejní Američané. Podle průzkumů veřejného mínění byla „poprvé v amerických dějinách většina veřejnosti přesvědčena o tom, že následujících pět let bude horších než pět předešlých.“²¹⁵

I za této situace, vyhocené sovětskou invazí do Afghánistánu, se olympijských her zúčastnilo 1069 sportovců a sportovkyň ze třiceti sedmi zemí světa.²¹⁶ Atmosféru v Lake Placid výstižně popsal československý hokejový obránce Milan Chalupa, který prohlásil: „Politické problémy se nás vůbec netýkaly. Nepříjemné pocity spíše vyplývaly z pobytu v olympijské vesnici. Podmínky v ní byly velice stísněné, na pohodě nám nepřidal ani život v uzavřeném prostoru uprostřed lesa, v objektu oploceném ostnatým drátem.“²¹⁷

Podobně reagovali i reprezentanti sovětské „Sborné“, kteří na hry přijeli jako jednoznační favorité. Právě hokejový turnaj byl vždy jedním z největších „lákadel“ zimních olympijských her a v Lake Placid tomu nebylo jinak. Po osmi letech se na olympiádu znovu vrátila Kanada.²¹⁸ Sověti

²¹³ Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007, s. 218.

²¹⁴ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 17.

²¹⁵ Tamtéž, s. 17.

²¹⁶ Pacut, M., *Dějiny moderního sportu: vybrané kapitoly pro studenty sportovního managementu*, Ostrava, 2009, s. 125.

²¹⁷ *Z historie poválečných olympiád – Lake Placid, 1980 (9.)*, in: *Gól*, č. 2, 1998, s. 26.

²¹⁸ Roku 1969 vystoupila Kanada z mezinárodních soutěží na znamení nesouhlasu se zamítnutím účasti profesionálů na mistrovství světa a olympijských hrách. K návratu „kolébky hokeje“ do mezinárodních soutěží došlo až v roce 1977, kdy Mezinárodní federace ledního hokeje (IIHF) povolila účast profesionálů na mistrovství světa. Dalším důvodem, proč se Kanadáné opět zapojili, byla snaha ukázat dobrou vůli a nalákat tak evropské týmy k účasti na nově vzniklém Kanadském poháru (*Canada Cup*). Více srv. Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007;

na posledních čtyřech hrách vždy ovládli hokejový turnaj a hodlali tuto sérii prodloužit. Rovněž tým Československa tradičně bojoval o medaile, přesto olympijské zlato stále nezískal. Také Američané chtěli na domácí půdě ukázat, že navzdory výše zmíněným problémům stále zůstávají velkým sportovním národem.

Od amerického triumfu na hokejovém olympijském turnaji uběhlo již dvacet let. Mezi hrami ve Squaw Walley a Lake Placidu získali Američané pouze jedinou medaili – stříbro v Sapporu v roce 1972,²¹⁹ a proto bylo nutné provést při tvorbě olympijského týmu rozsáhlé změny. Naprosto zásadní otázkou se stala volba trenéra. Výběrová komise tvořená předními reprezentanty Amatérské hokejové asociace Spojených států amerických (*Amateur Hockey Association of the United States of America – AHAUS*), členy amerického NOV i zástupci Národní hokejové ligy (*National Hockey League – NHL*) nakonec na trenérský post dosadila bývalého hráče, v současné době trenéra minnesotské univerzity – Herberta Brookse.²²⁰

Brooks pevně věřil, že američtí amatéři mohou porazit i sovětské profesionály, bylo však nezbytné mnohé změnit. Nejodvážnější částí jeho plánu se stala radikální přeměna kanadskoamerického herního stylu. Nový systém nazvaný „Hybrid“ kombinoval účinné prvky kanadské a sovětské školy.²²¹ Jednalo se o neústupný hokej, vyžadující značnou fyzickou kondici a

Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 1, Evropa proti zámoří 1975– 2005*, Ústí nad Orlicí, 2005.

²¹⁹ *The XI Olympic Winter Games Sapporo 1972: Official Report, Sapporo, 1973*, s. 484.

²²⁰ Herbert Brooks (1937–2003) byl hokejový hráč a trenér. V letech 1961–1968 reprezentoval Spojené státy americké. Od roku 1972 trénoval tým minnesotské univerzity, s nímž získal tři národní tituly za sedm let. V roce 1979 byl vybrán jako trenér amerického výběru pro hry v Lake Placid, kde Američané nečekaně porazili Sovětský svaz a získali zlaté medaile. Později Brooks trénoval několik týmů v NHL – *New York Ranger*, *New Jersey Devils*, *Pittsburgh Penguins*. Na olympijských hrách v Naganu 1998 stál na střídačce Francie a o čtyři roky později na hrách v Salt Lake City vybojoval, opět s americkým výběrem, olympijské stříbro. V srpnu 2003 nešťastně zahynul při autonehodě. Více o Herbu Brooksovi a hrách v Lake Placid srv. Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005.

²²¹ Kanadská škola byla vždy charakteristická tvrdou, agresivní a přímočarou hrou. Zakládání útočných akcí probíhalo nejčastěji tak, že hráči před modrou čarou nahodili puk na zadní

soudržnost celého týmu. Pouze pokud budou Američané, zvyklí na menší kluziště, dobře připravení a disciplinovaní, mohou vydržet konkurovat Sovětům po celý zápas. Zásadní inovací byl přechod ke kombinační hře založené na přihrávkách na delší vzdálenost, které bylo oproti nastřelovaným pukům podstatně snazší zpracovat.

Aby mohl své plány realizovat, potřeboval Brooks s asistentem Craigem Patrikem²²² najít hráče, kteří budou schopni naplnit jejich vizi. V létě 1979 se tak v Colorado Springs sešli amatéři z celé země.²²³ Po dvou týdnech ze šedesáti osmi hráčů Brooks a jeho devět poradců nominovali dvacet šest z nich do širšího kádru, s nímž okamžitě zahájili olympijskou přípravu. Výběrem hráčů ovšem práce realizačního týmu teprve začala. Dalším obtížným úkolem bylo překonat regionální patriotismus a neustálé soupeření mezi hokejisty minnesotské a bostonské univerzity.²²⁴ Brooks se s tímto problémem vypořádal tradičně po svém. Rozhodl se, že bude nejlepší, pokud se stane jejich společným „nepřítelem“ on sám, hráči tak nebudou mít čas na vzájemné problémy. Již na začátku přípravy jim sdělil: „Nejsem tu, abych byl vaším

mantinel či brankáře a útočníci ho následně dojížděli. Sovětská škola byla naopak založena na kombinační hře. Sověti dlouhou dobu ve větší míře neužívali hry tělem, spoléhali spíše na kolektivní výkon, dlouhé přihrávky a neustálý pohyb všech hráčů. Rozdíly mezi herními styly vycházely do jisté míry i z rozdílných parametrů kluziště. Na úzkých hřištích v severní Americe nebylo tolik prostoru na kombinační hru, stejně jako na širokém kluzišti v Evropě bylo zbytečné nahazovat kotouče za bránu.

²²² Craig Patrik (*1946) bývalý hokejový hráč a dlouholetý americký reprezentant. V Lake Placid pracoval jako asistent trenéra a zároveň generální manažer týmu. V letech 1989–2006 byl rovněž generálním manažerem týmu *Pittsburgh Penguins*, s nímž v letech 1991 a 1992 získal Stanleyův pohár.

²²³ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 7.

²²⁴ Tamtéž, s. 9. Hokej se i na konci sedmdesátých let hrál na poměrně málo místech, o to větší ale byl regionální patriotismus mezi fanoušky a hráči jednotlivých univerzit. Obzvláště velká rivalita panovala mezi hráči bostonské a minnesotské univerzity, jež byly v mnoha ohledech konkurenční. Toto soupeření přesáhlo všechny meze během semifinálového utkání v sezoně 1976, kdy došlo mezi hráči zmíněných univerzit k hromadné rvačce. Situace v Lake Placid byla pro Brookse o to složitější, že olympijský tým byl složen především z hráčů Bostonu a Minnesoty.

přítelem. Jsem tu, abych byl vaším trenérem.²²⁵ I když se tímto mottem řídil, neznamenal to, že chtěl být nepřítelem v pravém slova smyslu. Naopak se svými vysokými nároky, rýpavými výroky a břitkým humorem snažil hráče motivovat k co nejlepšímu výkonu.²²⁶

O ambicích mladého amerického týmu brzy psaly i zahraniční noviny. Například v československém *Rudém právu* byl ještě před zahájením her otištěn článek pod názvem „Sebevědomí Američané,“ v němž autor informoval čtenáře o tom, že „trenér Herbert Brooks se netají cílem postoupit do finálové skupiny a získat některou z medailí.“²²⁷ V rámci čtyřměsíční přípravy sehrál americký tým několik desítek přípravných zápasů s poměrně uspokojivými výsledky.²²⁸ Největší zkouška však před mladými hráči stála pouhé tři dny před otevřením olympijských her. V poloprázdné newyorské Madison Square Garden se v posledním přípravném zápase střetli s výběrem Sovětského svazu, jemuž podleli 3:10.²²⁹ Ačkoliv se trenér Brooks snažil zničit posvátnou auru visící nad Sbornou, útočník John Harrington výstižně poznamenal, že bylo velice obtížné věřit ve vítězství nad Sověty, protože pro mladíky z univerzit to byli pořád „kluci, které jsme viděli v televizi porazit největší hvězdy NHL.“²³⁰

Samotný olympijský hokejový turnaj začal 12. února 1980.²³¹ Mezinárodní federace ledního hokeje (*International Ice Hockey Federation – IIHF*) rozdělila týmy do dvou šestičlenných skupin, v nichž hrálo každé družstvo s každým, a pouze první dva týmy postupovaly do finálové čtyřky.²³²

²²⁵ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 9.

²²⁶ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 236.

²²⁷ *Rudé právo*, 12. února 1980, s. 8.

²²⁸ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 236.

²²⁹ Kršák, P., *Moskva – Lake Placid 1980*, Bratislava, 1981, s. 356.

²³⁰ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 26.

²³¹ *Official Report, 1980*, s. 221.

²³² Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982, s. 211.

Výběr Spojených států hrál v „modré skupině“,²³³ tým Sovětského svazu v „červené“. ²³⁴ K první velké zkoušce, možná stěžejní pro Brooksovy svěčence, došlo hned v prvním utkání na ledě arény *Fieldhouse*, kde se střetli s vynikajícími Švédy. Ještě minutu před koncem zápasu prohrávali domácí 1:2. Brooks sáhl k poslední možnosti a zvolil hru bez brankáře. Pouhých dvacet sedm vteřin do závěrečné sirény pak při *Power-Play*²³⁵ obránce William Baker prostřelil z vrcholu kruhu švédského brankáře a rozjásal zaplněnou halu. Kapitán amerického týmu Mike Eruzione²³⁶ v souvislosti s vybojovanou remízou prohlásil: „Po tomto zápase jsme uvěřili, že dokážeme velké věci.“²³⁷

²³³ V cestě za postupem stáli Američanům hokejisté Československa, Švédska, Norska, Rumunska a Německé spolkové republiky. Pořadí týmů v „modré skupině“ viz *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey Initial Round, Team Standings*.

²³⁴ Sověty čekala utkání s Finskem, Kanadou, Japonskem, Polskem a Nizozemskem. Pořadí týmů v „červené skupině“ viz *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey Initial Round, Team Standings*.

²³⁵ Pojem *Power – Play* má v hokejové terminologii dvojí význam. V prvním případě se jedná o anglický výraz, který odpovídá českému termínu – „přesilová hra.“ Zároveň je *Power – Play* označení pro hru bez brankáře, k níž se trenéři často uchylují těsně před koncem utkání, pokud chtějí zvrátit nepříznivý stav. V takovém případě je brankář odvolán na střídačku a místo něj naskočí další hráč, jedná se tedy o jakýsi zvláštní druh přesilové hry. Američané či Kanadáné tuto poměrně novou taktiku využívali velice často již na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, Sověti ji naopak převzali až později, protože jejich dominance byla taková, že k tomu dříve neměli důvod. Podle některých sportovních komentátorů to zcela odpovídalo sovětským poměrům, kdy ustrnulý a zaostalý režim nemůže být účinně reformován za cílem převzít potřebné systémové inovace. Viz Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 240.

²³⁶ Mike Eruzione (1954*) je bývalý hokejový útočník. Za reprezentační tým Spojených států amerických nastoupil již v roce 1975 na mistrovství světa v Mnichově a Düsseldorfu. Na domácí scéně nastupoval za tým bostonské univerzity a později v IHL (*International Hockey League*) za tým *Toledo Goaldiggers*. V roce 1980 byl Eruzione kapitánem amerického výběru na hrách v Lake Placid. V zápase se sovětským svazem vstřelil rozhodující gól, čímž se proslavil. Po turnaji ukončil aktivní hráčskou kariéru a vrátil se do Bostonu, kde působil jako asistent trenéra univerzitního hokejového týmu. Více informací o jednotlivých členech amerického a sovětského týmu viz Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005. Přehledné

Jeho slova se potvrdila za pouhé dva dny, když Američané porazili československý výběr považovaný za jednoho z vážných medailových adeptů, 7:3.²³⁸ Ve skupině nakonec Spojené státy ztratily pouze jediný bod za úvodní remízu se Švédy, a postoupily tak do finálové skupiny z druhého místa s devíti body a s nepatrně horším skóre než první Švédsko. V červené skupině jasně dominoval tým Sovětského svazu, který zvítězil ve všech zápasech. Za ním se do finálové skupiny kvalifikovali hokejisté Finska.²³⁹

Finálový los rozhodl následovně. V prvním utkání se střetli hráči Spojených států a Sovětského svazu.²⁴⁰ Pokud Američané chtěli uspět, museli proti všem předpokladům porazit sovětskou „hokejovou mašinu.“ Zápas byl s napětím očekáván, ale nikdo si nedělal přílišné iluze. Obraz prohry v Madison Square Garden byl pro fanoušky stále příliš živý. Velká část z nich si však uvědomovala, že utkání bude hrou velkých kontrastů. V očích diváků zápas znamenal mnohé – konfrontaci profesionálů s amatéry, střet dospělých mužů s chlapci, šampionů s outsidersy, pro někoho souboj komunistů s kapitalisty.²⁴¹ V éře studené války tomu nemohlo být jinak.

Úvod utkání nepřinesl žádný pohledný hokej, bojovalo se o každý puk a o každý metr ledové plochy. Když však v deváté minutě první třetiny Vladimír Krutov tečí překonal brankáře Jima Craiga,²⁴² nikoho to příliš

informace o všech amerických hráčích v Lake Placid viz Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 244–246.

²³⁷ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 234.

²³⁸ *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey Initial Round, Game Report – 12.*

²³⁹ *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey Initial Round, Team Standings.*

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 20.

²⁴² Celým jménem James Downey Craig (*1957) byl brankářem amerického olympijského týmu. Před olympiádou v Lake Placid působil na univerzitě v Bostonu. Ještě před turnajem byl draftován do NHL týmem *Atlanta Flames*, za nějž však odchytal pouhá čtyři utkání. V NHL poté nastoupil ještě za tým *Boston Bruins* a *Minnesota North Stars*. Aktivní hráčskou kariéru ukončil již roku 1984.

nepřekvapilo. Za pouhých pět minut ale dokázali Američané odpovědět. Buzz Schneider po přihrávce Marka Paveliche vypálil od mantinelu a překvapil Vladislava Treťjaka²⁴³ střelou nad rameno, což znamenalo vyrovnání na 1:1. V sedmnácté minutě ovšem americká obrana neuhlídala Sergeje Makarova a ten po vydařeném sólu opět poslal svůj tým do vedení. Pouhých pár vteřin před koncem třetiny ještě stihnul nastřelit puk ze středního pásma na sovětskou bránu David Christian. Treťjak jej pouze vyrazil před sebe, čímž umožnil důraznému Marku Johnsonovi, vteřinu před koncem opět srovnat skóre na 2:2.

Diváci v zaplněné *Fieldhouse* šileli. Obraz hry a především skóre se od minulého střetnutí podstatně lišily. Ačkoliv Američané ve druhé třetině znovu inkasovali a před závěrečnou dvacetiminutovkou prohrávali 2:3, atmosféra na ledě i v hledišti byla výtečná. Brooksův výběr za povzbuzování fanoušků ve čtyřicáté osmé minutě opět díky Johnsonovi srovnal, a když deset minut před koncem zápasu kapitán Mike Eruzione prostřelil Vladimíra Miškina, jenž po druhé třetině vystřídal dvakrát inkasujícího Treťjaka, šli Američané poprvé do vedení.

Zbývalo deset minut do konce utkání, deset minut tvrdého boje, které Ken Morrow později označil za nejdelších deset minut svého života.²⁴⁴ Sověti vystupňovali tlak a dlouho drželi Američany v obranném pásmu. Kromě rány Malceva do tyče však ničeho dalšího nedosáhli a většinu jejich střel zlikvidoval Jim Craig. Jak závěrečný tlak Sovětů vrcholil, zvyšoval americký komentátor Al Michaels²⁴⁵ hlas, až téměř křičel: „Jedenáct vteřin. Už jen deset.

²⁴³ Vladislav Aleksandrovič Treťjak (*1952) je bývalý sovětský gólman. S týmem CSKA získal třináct mistrovských titulů v domácí lize. Jako gólman národního týmu se zúčastnil všech olympijských her v letech 1972–1984, na nichž Sověti získali tři zlaté medaile a jednu stříbrnou. Kromě toho je rovněž desetinásobným mistrem světem. Více o jeho životě a kariéře viz Treťjak, V., *Hokej, moje láska*, Praha, 1977.

²⁴⁴ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 234.

²⁴⁵ Alan Richard Michaels (*1944) je americký sportovní moderátor. Téměř třicet pracoval pro sportovní kanál *ABC Sports*. Nejvíce se proslavil každoročním moderováním finálového zápasu Národní fotbalové ligy (*National Football League – NFL*), tzv. *Super Bowlu*. Legendárním se stal rovněž přenos z hokejového zápasu finálové skupiny na zimních hrách v Lake Placid mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. V současné době pracuje Michaels pro *NBC Sports*.

Odpočítávání pokračuje. Pět vteřin zbývá do konce. Věříte na zázraky? Ano!!²⁴⁶

Ještě než dozněla závěrečná siréna, přeskočili američtí hráči mantinel a v euforii se vrhli Craiga, jenž se stal hlavním hrdinou večera. V Lake Placid se zrodil „zázrak na ledě.“ Tým podceňovaných mladíků Herba Brookse porazil údajně nepřemožitelný Sovětský svaz. Sám Brooks později v rozhovoru prohlásil: „Kdyby mi někdo před zápasem řekl, že vyhraje, vysmál bych se mu. Nevěřil jsem, že je něco podobného možné.“²⁴⁷ Málodko by mu to mohl vyčítat. Za dvacet let dosáhli Sověti neuvěřitelných výsledků, na posledních čtyřech olympiádách vybojovali rovných dvacet sedm vítězství, jednu remízu a připsali si pouze jedinou porážku.²⁴⁸

Rovněž trenér sovětského výběru Viktor Tichonov²⁴⁹ dokázal ocenit kvality amerických hráčů, když prohlásil: „Američané dokázali dokonale využít domácího prostředí..., nejvíce jsem u našich přemožitelů obdivoval schopnost maximálně se zkoncentrovat na utkání a nenechat si vnútit soupeřovo pojetí hry.“²⁵⁰ Podobně kladné a poměrně překvapivé hodnocení utkání uveřejnilo i *Rudé právo*: „Tým USA překvapil taktikou – hrál pozorně v obraně, oplýval nejen bojovností, ale i kolektivním vedením způsobu boje, čekal na soupeřovy chyby a podnikal rychlé protiútoky.“²⁵¹

²⁴⁶ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 239.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 17.

²⁴⁹ Viktor Tichonov (*1930) bývalý sovětský hokejista a trenér. V roce 1977 převzal tým CSKA Moskva a národní tým. Právě za jeho působení dosáhl sovětský hokej největších úspěchů. Tichonov byl žákem zakladatele sovětské hokejové školy Anatolije Tarasova, od něhož se ale výrazně odlišoval svými až diktátorskými praktikami. Více o teorii a praxi sovětského hokeje v éře Tarasova a Tichonova viz Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993, s. 140–190.

²⁵⁰ Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981, s. 247.

²⁵¹ *Rudé právo*, 25. února 1980, s. 8.

Při bližším pohledu na zápis o utkání se tato prohlášení jeví ještě překvapivěji. Sověti přestřelili Američany v poměru 39 ku 18,²⁵² a přesto jim podleli. Síla amerického týmu však spočívala především v kolektivním pojetí hry, ve víře, že mohou zvítězit v každém zápase a v touze bojovat do posledního dechu i za nepříznivého stavu, což v rozhovoru krátce po utkání potvrdil i Bill Baker: „Po celý turnaj jsme chtěli více, než kdokoliv jiný, v tom byl hlavní rozdíl. Je to největší chvíle mého života. Opravdu nevím, jak to teď popsat. Za dvacet let to možná dokážu lépe než teď.“²⁵³ Sportovní atmosféru prodchnutou duchem *fair play* pak navzdory předchozím politickým tlakům dokreslilo i prohlášení Vjačeslava Fetisova,²⁵⁴ jenž po zápase s uznáním prohlásil: „Jen jsem sledoval, jak tam stojí, mladí kluci usmívající se nad tím, co dokázali na ledě. My jsme sice vyhráli mnoho turnajů po celém světě, ale tohle jsme nikdy nedělali. Měli jsme z nich radost.“²⁵⁵

Náhradní brankář amerického výběru Steve Janaszak později popsal, jaká nálada panovala v týmu před rozhodujícím zápasem s Finskem: „Děsila nás představa, abychom si ještě za deset let nevyčítali, že jsme přišli o zlatou medaili, přitom jsme byli tak blízko.“²⁵⁶ Finové se rovněž prezentovali jako velice houževnatý soupeř. Ještě na začátku třetí třetiny vedli nad Amerikou 2:1, v závěru však dokázali domácí znovu zvrátit nepříznivý stav a tři vstřelené branky znamenaly vítězství 4:2 pro Spojené státy.²⁵⁷ Hokejový zázrak byl dokonán a Američané po dvaceti letech znovu získali zlaté olympijské medaile. Sověti v následujícím zápase pak deklasovali Švédy

²⁵² *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey – Medal Round, Game Report – 2 – Playoffs.*

²⁵³ *Ocala Star – Banner*, 25. February 1980, s. 3B.

²⁵⁴ Vjačeslav Aleksandrovič Fetisov (*1958) je bývalý hokejový reprezentant „Sborné“ a její dlouholetý kapitán. S Igorem Larionovem se postavili diktátorským praktikám trenéra Tichonova a jako první sovětsí hráči odešli do kanadskoamerické NHL. Fetisov je považován za jednoho z nejlepších obránců v historii ledního hokeje.

²⁵⁵ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 242.

²⁵⁶ Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920-2006*, Ústí nad Orlicí, 2007, s. 241.

²⁵⁷ *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey – Medal Round, Game Report – 1 – Finals.*

9:2,²⁵⁸ což je posunulo na druhé místo, pouhý bod za Spojené státy a o bod před třetí Švédy.

Vítězné zakončení turnaje bylo o to sladší, že závěrečný ceremoniál XIII. zimních olympijských her proběhl pouhých pár hodin po utkání právě v hale *Fieldhouse*.²⁵⁹ Ještě před jeho zahájením předali organizátoři medaile za hokejový turnaj. Každý tým vyslal na stupně vítězů jednoho zástupce. Za tým Spojených států byl vybrán kapitán a střelec vítězné branky Mike Uruzione. K velkému překvapení téměř deseti tisíc diváků v hale a miliónů dalších u televizních obrazovek vyzval kapitán amerického výběru své spoluhráče, aby se k němu připojili.²⁶⁰ Celý svět tak mohl sledovat studenty, kteří dokázali přepsat dějiny světového hokeje, jak se slzami v očích a úsměvem na tvářích stojí okolo svého kapitána a žijí svůj olympijský sen.

Pro americký národ znamenalo vítězství hokejistů mnoho. Na počátku osmdesátých let poskytl hokejový tým jasný impuls k opětovnému vyjádření národní hrdosti a vlastenecké jednoty.²⁶¹ Když zpravodaj pro *Chicago Tribune* John Husar publikoval den po slavnostním zakončení her svědectví jednoho z účastníků závěrečných oslav v Lake Placid, který tvrdil, že „mnozí z těch, kteří teď mávají vlajkami a křičí USA, USA,“ se v minulosti museli pravděpodobně účastnit i jejich pálení během protiválečných protestů na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, nemohl být daleko od pravdy.²⁶² Hokejisté tak nevyhráli pouze olympijský turnaj, ale přiměli rovněž mnoho obyvatel Spojených států amerických na téměř dva týdny zapomenout na jejich problémy.

²⁵⁸ *Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980, Hockey – Medal Round, Game Report – 2 – Finals.*

²⁵⁹ Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982, s. 211.

²⁶⁰ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 248.

²⁶¹ Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007, s. 222.

²⁶² Tamtéž.

Hrami v Lake Placid se uzavřela významná olympijská kapitola. V mnoha ohledech se jednalo o jedny z posledních malých „malých her“.²⁶³ Navzdory mnoha bezpečnostním opatřením a politickým demonstracím šlo především o velkou sportovní událost. Sportovci se o politiku příliš nezajímali. Většina se jich dokázala ohradit proti plánovanému bojkotu her v Moskvě. To, že jejich úsilí nakonec skončilo bezvýsledně, jim ale nelze vyčítat. Naopak je pozoruhodné, že dokázali svůj názor vyjádřit i tváří v tvář nejvyšším státním autoritám. Příkladem může být nejúspěšnější americký sportovec v Lake Placid, rychlobruslař Eric Heiden,²⁶⁴ který se ani při návštěvě Bílého domu nebál vyjádřit nesouhlas s plány prezidenta Cartera.²⁶⁵

Potěšující je rovněž fakt, že i média za „železnou oponou“ dokázala ocenit snahu amerických sportovců, kteří se vůči plánovanému bojkotu dokázali ohradit. Olympijské hry, ač se o to členové MOV snažili již od jejich vzniku, nikdy nemohly a nemohou stát úplně mimo politické dění, protože ani sport sám o sobě, pokud má být soutěžní, není ryze apolitický. Je ovšem důležité, aby se olympijské myšlenky, úcta k pravidlům a k *fair play*, nestaly jen prázdnými slovy, která ztratila význam. V tomto duchu zakončil hry i prezident MOV lord Killanin, jenž na závěr poznamenal: „Byly to hry, na kterých jsme museli řešit složité problémy, které se nevyvarovaly chyb a chybiček, přesto se nakonec budeme rozjíždět do svých domovů spokojeni. I při těch nejsložitějších jednáních zvítězil zdravý rozum, všichni si nakonec uvědomili sílu olympijské myšlenky. Za čtyři roky se sejdem na XIV. zimních olympijských hrách v Sarajevu. Jsem hluboce přesvědčen, že i atmosféra příštích her bude čistá a přátelská...“

²⁶³ Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005, s. 109.

²⁶⁴ Eric Heiden (*1958) byl nejúspěšnějším sportovcem na hrách v Lake Placid. V rychlobruslařských závodech vybojoval pět zlatých medailí.

²⁶⁵ Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981, s. 239.

Závěr

Sport a olympijské hry lze považovat za významný společensko-kulturní fenomén 20. století. Přesto je nutné konstatovat, že navzdory původním myšlenkám barona Pierra de Coubertina nikdy nebyly a ani nemohly být zcela apolitické. To se průběžně ukazovalo již v meziválečné době („nacistické“ hry v Berlíně z roku 1936), vrcholu však dosáhla politizace olympických her v druhé polovině 20. století v kontextu studené války. Ačkoli mocenské soupeření mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem odporovalo de Coubertinovým zásadám olympismu, mělo velkou zásluhu na tom, že právě v éře studené války se ze sportovních soutěží, zejména z olympijských her, stalo bez nadsázky fascinující divadlo.

Cílem mé bakalářské práce byla analýza způsobu soupeření na sportovním poli v éře studené války. V popředí mého zájmu stála především konfrontace mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. V úvodních dvou kapitolách jsem se proto nejprve zaměřil na analýzu sportovních struktur v obou zemích, abych poté mohl zkoumat národní specifika a hlavní rozdíly ve funkci sportu na opačných stranách „železné opony“. Došel jsem k jednoznačnému závěru, že sport ve Spojených státech byl řízen výhradně nezávislými federacemi a asociacemi, zatímco v Sovětském svazu již od svých počátků podléhal státní kontrole.

Ve třetí kapitole jsem se již zaměřil přímo na éru studené války. Úvodní pasáže jsem věnoval politickým a společenským změnám, které byly s tímto zejména ideologickým zápasem spojeny. V první části kapitoly jsem analyzoval především rozsáhlou diskuzi mezi členy Mezinárodního olympijského výboru, kteří řešili otázku, zda mají přijmout Sovětský svaz do mezinárodních sportovních organizací. Na základě odborné literatury jsem došel k závěru, že rozhodnutí přijmout Sověty do olympijské rodiny bylo nevyhnutelné; přesto zastávám názor, že rozsáhlé ústupky, které vedení MOV Sovětům poskytlo, vedly v následných letech k zostření konfrontace na mezinárodních sportovních soutěžích. V druhé části kapitoly jsem se snažil poukázat na zásadní vývojové tendence sportu a olympijských her v průběhu studené války.

Čtvrtá kapitola je rozdělena do dvou částí. Jako příklad olympijských her v éře studené války jsem si zvolil XIII. zimní olympijské hry v Lake Placid. V první části této kapitoly na základě oficiálních olympijských reportů dokládám, že ačkoli se jednalo o jedny z posledních „malých her“, bylo s jejich organizací spojeno mnoho úskalí. Nejvíce emocí na hrách v Lake Placid vyvolávala sovětská invaze do Afghánistánu z prosince 1979 a následně avizovaný bojkot olympijských her v Moskvě (1980). Této problematice jsem věnoval značnou pozornost. Na základě studia vydaných pramenů, dobového tisku a odborné literatury jsem došel k názoru, že ačkoli projev státního tajemníka USA Cyruse Vance, v němž vyzval členy MOV k přesunutí her z Moskvy, nejprve vyvolal četné rozhořčené reakce, nijak výrazněji neovlivnil průběh olympijských her. Druhá část závěrečné kapitoly je věnována olympijskému hokejovému turnaji. V rámci zimních olympijských her je možné považovat lední hokej za jednu z divácky nejpopulárnějších soutěží, přičemž v éře studené války tato tendence ještě vzrostla. Právě vítězství amerického hokejového výběru nad favorizovaným týmem Sovětského svazu tento fakt jen potvrdilo.

Olympijské hry v Lake Placid dokázaly, že sport a politika byly v éře studené války provázány více než kdy dříve. Politické elity, veřejnost i média, věnovaly výkonům atletů na mezinárodních soutěžích velkou pozornost. V souvislosti s přeměnou olympijských her na jedno z bojišť studené války výrazně vzrostla role sportu ve společnosti a zejména touha po vítězství. To do jisté míry vedlo k nahrazení původního motta „není důležité zvítězit, ale zúčastnit se“ heslem „vítěz bere vše“, což jen prokázalo, jakým fenoménem soupeření na sportovním poli v době studené války bylo. Právě to bylo hlavním cílem mé práce.

Prameny a literatura

Vydané prameny

•*Athens, 1896, The Games of the First Olympiad: Official Report*, Lausanne: Comité International Olympique, 1983.

•*The Fourth Olympiad: being The Official Report of The Olympic Games of 1908 Celebrated in London under the Patronage of His Most Gracious Majesty King Edward VII and by the Sanction of the International Olympic Committee Drawn up by Theodore Andrea Cook and Issued under the Authority of the British Olympic Council together with the Full Code of Rules in Each Sport Complete List of All Competitors and Results and over one hundreded illustrations. Published by The British Olympis Association, London, 1908.*

•*Official Report, III Olympic Winter Games, Lake Placid, 1932 Issued by III Olympic Winter Games Committee, Compiled by George M. Lattimer, Lake Placid, N. Y., U S A, 1932.*

•*The Official Report of the Organising Committee for the Games of the XV Olympiad Helsinky 1952. Published by the Organising Committee for the XV Olympiad, Helsinky 1952.*

•*The XI Olympic Winter Games Sapporo 1972: Official Report*, Sapporo, 1973.

•*Official Results: XIIIth Olympic Winter Games, Lake Placid, 1980*, Lausanne: Comité International Olympique, 1980.

•*Final Report XIII Olympic Winter Games, Lake Placid, N. Y., February 13–24, 1980.*

Dobové články v tisku

•*Rudé právo*

•*Ocala Star – Banner*, 25. February 1980.

•*Olympic Review*, no. 84, October, 1974.

•*Olympic Review*, no. 89–90, March–April, 1975.

- *Olympic Review*, no. 125, March–April, 1978.
- *Olympic Review*, no. 132, October–November, 1978.
- *Olympic Review*, no. 134, December, 1978.
- *Olympic Review*, no. 135, January, 1979.
- *Olympic Review*, no. 137, March, 1979.
- *Olympic Review*, no. 141, July, 1979.
- *Olympic Review*, no. 143, September, 1979.

Internetové zdroje

- <http://www.gbrathletics.com/ic/ec.htm>, staženo dne 3. května 2013.
- <http://www.gbrathletics.com/ic/ecw.htm>, staženo dne 3. května 2013.
- http://www.olympic.org/Documents/Reference_documents_Fact sheets/The_Olympic_Summer_Games.pdf, staženo dne 4. května 2013.

Odborná literatura

- Adrianov, C., *25 Years in the Service of the Olympic Movement*, in: *Olympic Review*, no. 119, September, 1977.
- Bárta, P. – Leschinger, M., *Velké okamžiky ledního hokeje 1, Evropa proti zámoří 1972–2005*, Ústí nad Orlicí, 2005.
- Bárta, P., *Velké okamžiky ledního hokeje 2, Turnaje pod pěti kruhy 1920–2006*, Ústí nad Orlicí, 2007.
- Bauman, F. R., *The Central Army Sports Club (TsSKA) Forging a Military Tradition in Soviet Ice Hockey*, in: *Journal of Sport History*, vol. 1.5, no. 2, Summer, 1988.
- Békés, C., *Západní velmoci a maďarské povstání 1956*, in: *Slovanský přehled*, roč. 81, č. 3, 1995.
- Blight, W. D., *American Oracle: The Civil War in the Civil Rights Era*, Cambridge, 2011.

- Brooks, J. F., *Jimmy Carter, the Politics of Family, and the Rise of the Religious Right*, Athens, 2011.
- Bzdek, V., *The Kennedy Legacy: Jack, Bobby and Ted and a Family Dread Fullfilled*, New York, 2009.
- Caraccioli, T., *Boycott: Stolen Dreams of the 1980 Moscow Olympic Games*, Washington, D.C., 2008,
- Cassidy, R., *The Sport of Kings: Kinship, Class and Thoughtbred Breeding in Newmarket*, Cambridge, 2002.
- Coakley J. J., *Sport in Society: Issues and Controversies*, McGraw–Hill, 2004.
- Coffey, W., *The Boys of Winter: The Untold Story of a Coach, a Dream, and the 1980 U.S. Olympic Hockey Team*, New York, 2005.
- Copley, T., *Black Tom: Arnold of Rugby: The Myth and the Man*, New York, 2002.
- Dallek, R., *Nedokončený život: John F. Kennedy, 1917–1963*, Praha, 2006.
- Disley, J., *Reflection on Soviet Sports*, in: *Bulletin du Comité International Olympique*, no. 53, February, 1956.
- Domer, T., *The Cold War and American Sport, 1953–1963: Efforts of the Eisenhower and Kennedy Administrations in Sport, Physical Fitness, and International Athletics*, NASSH Proceedings, 1976.
- Dovalil, J., *Olympismus*, Praha, 2004.
- Dunham S. V., *In Stalin's Time: Middle-Class Values in Soviet Fiction*, Cambridge, 1976.
- Durant, J. – Bettmann, O., *Pictorial History of American Sports: From Colonial Times to Present*, New York, 1952.
- Durman, K., *Popely ještě žhavé: válka a nukleární mír (1938–1964)*, sv. I., Praha 2004.
- Edelman, R., *Serious Fun: A History of Spectator Sports in U.S.S.R.*, Oxford, 1993.
- Ellinger, J., *George Kennan a americká politika v Evropě 1944–49*, in: *Historický obzor*, roč. 12, č. 5/6, 2001.
- Encyclopedia of British Sport*, Oxford, 2000.

- Feifer, G., *Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu*, Praha, 2009.
- Figler, K. S., *Sport and Play in American Life: A Textbook in the Sociology of Sport*, Philadelphia, 1981.
- Findling, E. J. – Pelle, D. K. (ed.), *Encyclopedia of Modern Olympic Movement*, Green Wood Press, 2004.
- Frykholm, A. P., *Soccer and Social Identity in Pre–Revolutionary Moscow*, in: *Journal of Sport History*, vol. 24, no. 2, 1997.
- Gardner, P., *Nice Guy Finisch Last: Sport and American Life*, London, 1974.
- Glad, B., *An Outsider in the White House: Jimmy Carter, His Advisors and the Making of American Foreign Policy*, Ithaca, 2009.
- Gounout, A., *Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921–1937*, in: *Journal of Sport History*, vol. 28, no. 1, Spring, 2001.
- Gutfeld, A., *American Exceptionalism: The Effects of Plenty on the American Experience*, Brighton, 2002.
- Hall, D. E. (ed.), *Muscular Christianity: Embodying the Victorian Age*, Cambridge, 1994.
- Hargreaves, J., *Sport, Power and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*, Cambridge, 1987.
- Harrold, S., *The Civil War and Reconstruction: a Documentary Reader*, Malden, 2008.
- Holt, R., *Sport and the British: A Modern History*, Oxford, 1989.
- Hoskins, G., *Russia. People and Empire 1552–1917*, Cambridge, 1998.
- Hunt, M. T., *American Sporting Policy and the Cultural Cold War: The Lyndon Johnson Presidential Years*, in: *Journal of Sport History*, vol. 33, no. 3, Fall, 2003.
- Churchill, W., *Druhá světová válka. Díl VI, Triumf a tragédie*, Praha, 2005, s. 652.
- Jay, K., *More Than Just a Game: Sport in American Life Since 1945*, New York, 2004.

- Jones, H., *Zátoka sviní*, Praha, 2009.
- Keys, B., *The Soviet Union, Global Culture and 1956 Melbourne Olympic Games: Globalization and Sport in Historical Context*, St. Diago, 2005, s. 6.
- Korda, M., *Ike – osud hrdiny: životopis Eisenhowera*, Praha, 2010.
- Kovář, M., *Město a hry: příběh londýnských olympiád*, Praha, 2012.
- Kršák, P., *Moskva – Lake Placid 1980*, Bratislava, 1981.
- Luňák, P., *Spojenci v krizi: Suez a Jom Kippur*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 21, č. 2, 1999.
- Luňák, P., *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997.
- Maiorova, O., *From the Shadow of Empire: Defining the Russian Nation Through Cultural Mythology 1855–1870*, Madison, 2010.
- McCrum, M., *Thomas Arnold: Headmaster*, Oxford, 1989.
- McDevitt, P. F., *May the Best Man Win: Sport, Masculinity, and Nationalism in Great Britain and the Empire, 1880-1935*, Gordonsville, 2004.
- McIntosh, C. P., *Politics and Sport: A Background Paper*, no. 129, July 1978.
- Nendel, J., *The Cold War: Emerging From the Ice at the 1956 Cortina d'Ampezzo Winter Olympic Games*, in: *The Global Nexus Engaged*, University of Western Ontario, October, 2002.
- Opatrný, J., *Válka Severu proti Jihu*, Praha, 1998.
- Pacut, M., *Dějiny moderního sportu: vybrané kapitoly pro studenty sportovního managementu*, Ostrava, 2009.
- Pestana, G. C., *Protestant Empire: Religion and the Making of the British Atlantic World*, Philadelphia, 2009.
- Pestana, G. C., *The English Atlantic in Age of Revolution, 1640–1661*, Cambridge 2007.
- Pipes, R., *Rusko za starého režimu*, Praha, 2004.
- Pope, W. S., *Patriotic Games: Sporting Traditions in the American Imagination, 1876–1926*, Oxford, 1997.

- Popper, J., *Olympijské hry 1980: hry 22. Olympiády Moskva – 13. zimní olympijské hry Lake Placid*, Praha, 1981.
- Powel, H., *Walter Camp: The Father of American Football*, Borah Press, 2008.
- Procházka, K., *Zimní olympijské hry: od Chamonix 1924 k Lake Placid 1980*, Praha, 1982.
- Rader, G. B., *American Sports: From the Age of Folk Games to the Age of Televised Sports*, Prentice Hall, 2004.
- Raková, S., *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni: Angličané v Novém světě*, Praha 1998.
- Raková, S., *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*, Praha, 2005.
- Reiman, M., – Luňák, P., *Studená válka 1954–1964*, Brno, 2000.
- Riess A. S., *The American Sporting Experience: A Historical Anthology of Sport in America*, Leisure Press, 1984.
- Riordan, J. (ed.), *Sport under Communism: The U.S.S.R., Czechoslovakia, The G.D.R, China, Cuba*, London, 1981 .
- Riordan, J., *Rewriting Soviet Sports History*, in: *Journal of Sport History*, vol. 20, no. 3, Winter, 1993.
- Riordan, J., *Sport in Soviet Society*, Cambridge, 1977.
- Riordan, J., *Sport Politics and Communism*, Manchester, 1991.
- Riordan, J., *The Rise and Fall of Soviet Sport Champions*, in: *Olimpika: The International Journal of Olympic Studies*, vol. 2, 1993.
- Riordan, J., *The Rise, Fall and Rebirth of Sporting Women in Russia and the USSR*, in: *Journal of Olympic History*, vol. 18, no. 1, Spring, 1991.
- Senn, E. A., *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL, 1999.
- Slepičková I. – Slepička P. (ed.), *Sport a politika*, Praha, 2010.
- Soares, J., *Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey, 1947–1980*, in: *Journal of Sport History*, vol. 34, no. 2, Summer, 2007.
- Stanley, P. A., *The Life and Correspondence of Thomas Arnold*, London, 1845.

- Stites, R., *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*, Oxford, 1989.
- Strong, R., *Anglicanism and British Empire c. 1700-1850*, Oxford, 2007.
- Třeřjak, V., *Hokej, moje láska*, Praha, 1977.
- USSR and Olympism, in: *Olympic Review*, no. 84, October, 1974.
- Washburn, N. J., *Sport as a Soviet Tool*, in: *Foreign Affairs*, vol. 34, no. 3, April, 1956.
- Wheeler, F. R., *Organized Sport and Organized Labor: The Workers' Sports Movements*, in: *Journal of Contemporary History*, vol. 13, no. 8, April, 1978.
- Windhausen D. J., *Russia's First Olympic Victor*, in: *Journal of Sport History*, vol. 3, no. 1, Spring, 1976.
- Z historie poválečných olympiád – Lade Placid, 1980 (9.), in: *Gól*, č. 2, 1998.